Erfgoedinspectie
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Verder graven in depots

Behoud en toegankelijkheid in gemeentelijke archeologische depots

Archeologische vondsten

Opgravingsdocumentatie

2018

Archeologische depots

Archeologische opgravingen staan in het middelpunt van de belangstelling. Beelden van archeologen die vondsten uit de bodem halen zijn regelmatig op tv en internet te zien of in de kranten te vinden. Tijdens open dagen worden belangstellenden in de gelegenheid gesteld om met eigen ogen te zien hoe een opgraving wordt uitgevoerd. Veel minder zichtbaar is wat er na het uitvoeren van een opgraving gebeurt met de vondsten die uit de bodem zijn gehaald. Archeologische vondsten en bijbehorende opgravingsdocumentatie moeten worden bewaard in speciale depots. Zo kunnen wetenschappers, amateurarcheologen en andere geïnteresseerden de vondsten nu, en in de toekomst, verder onderzoeken. Het is daarom niet alleen belangrijk dat de vondsten en de documentatie langdurig behouden blijven, ook moeten ze zodanig geregistreerd en opgeborgen zijn, dat een onderzoeker ze kan vinden. Archeologische depots dragen hiervoor de verantwoordelijkheid.

Inhoudsopgave

Samenvatting 7

1 **Inleiding** 11
1.1 Aanleiding 12
1.2 Doelstelling en vraagstelling 12
1.3 Leeswijzer 14

2 **Wettelijke context, beoordelingskader en werkwijze** 17
2.1 Archeologische vondstenmaterialen & documentatie – eigendom, zorg en depots 17
2.2 Beoordelingskader – wettelijke eisen en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 17
2.3 Werkwijze 18

3 **Positionering van gemeentelijke depots** 21
3.1 Inleiding 21
3.2 Vervlechting gemeentelijke opgravingsdienst en gemeentelijk depot 21
3.3 Formele aanwijzing & verhouding gemeentelijke depots en provinciale depots 24

4 **Behoud** 29
4.1 Inleiding 29
4.2 Aanlevering vondsten & documentatie en capaciteit gemeentelijk depot 29
4.3 Fysieke omstandigheden 29
4.4 Beheer 33

5 **Toegankelijkheid** 37
5.1 Inleiding 37
5.2 Collectiebeheersysteem 37
5.3 Toegang tot vondstmaterialen en analoge documentatie 40
5.4 Faciliteiten en publieksbereik 40

6 **Behoud en ontsluiting van digitale data** 43
6.1 Inleiding 43
6.2 Opslag en beheer 43
6.3 Duurzame toegankelijkheid 44

7 **Conclusies en aanbevelingen** **47**
7.1 Algemeen 47
7.2 Gemeentelijke depots 47
7.3 Verschillen met provinciale depots 48
7.4 Aanbevelingen 50

Inhoudsopgave bijlagen **53**

Bijlagen **54**

Bronnen **82**

Noten **83**

VIKING

Samenvatting

De verantwoordelijkheid voor het in stand houden van archeologische depots is primair bij de provincies belegd. Gemeenten kunnen aan de provincie toestemming vragen om vondsten die binnen hun grenzen zijn gedaan te bewaren in een eigen depot. Op dit moment zijn er 27 gemeentelijke archeologische depots. Conform de Erfgoedwet moeten de vondsten in deze depots worden opgeslagen op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is. In voorliggend rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de invulling van deze taak door de betreffende gemeenten. Het is een vervolg op *Graven in depots* uit 2016, waarin verslag werd gedaan van vergelijkbaar onderzoek bij provinciale archeologische depots.

Gemeentelijke depots zijn meestal onderdeel (geweest) van de gemeentelijke archeologische dienst en nauw betrokken bij andere archeologische processen in de archeologische monumentenzorg. Dit heeft een gunstig effect op een aantal aspecten van het depotbeheer. Gemeentelijke depots lopen voorop in de ontsluiting van het archeologisch erfgoed voor publiek middels educatieve projecten en de inzet van vrijwilligers voor een grote variëteit aan werkzaamheden. Daarmee sluiten gemeentelijke depots goed aan op initiatieven zoals die in de nota *Erfgoed telt* (2018) worden bepleit. Verder is het behoud en het leesbaar houden van digitale documentatie bij de meeste depots op professionele wijze geregeld, omdat gemeenten zelf afnemer zijn van kennis over het eigen bodemarchief.

De facilitaire toerusting van de gemeentelijke depots is echter matig. De aandacht is van oudsher gericht op opgravingen en onderzoek, en minder op het houden van een adequaat depot. Goede klimaatcondities ontbreken vaak, er wordt weinig gemonitord. De ontsluiting van vondstmaterialen en analoge opgravingsdocumentatie laat dikwijls te wensen over door het ontbreken van adequate collectiebeheersystemen. Dat is zorgelijk. Meer dan de helft van het Nederlandse archeologisch erfgoed ligt immers in gemeentelijke depots opgeslagen.

De situatie bij gemeentelijke archeologische depots verschilt dus sterk van die bij provinciale archeologische depots, waar de bewaarcondities en de ontsluiting over het algemeen redelijk tot goed waren, maar de omgang met digitale data te wensen over liet.

Gemeentelijke depotbeheerders zijn zonder uitzondering zeer betrokken bij hun collectie en creatief in het vinden van praktische oplossingen voor de problemen waarmee zij geconfronteerd worden. Het onderling uitwisselen van ervaringen, ook met provinciale depotbeheerders, is een belangrijke potentiële bron voor verbeteringen. Het zou goed zijn als de depots daartoe een reguliere overlegvorm in het leven roepen.

Gezien de matige ontsluiting van de collecties in de gemeentelijke depots is het wenselijk dat deze zich aansluiten bij het landelijk Depot Beheer Systeem (DBS). Dat zou er op termijn toe leiden dat vrijwel de gehele Nederlandse archeologische collectie via één portaal beschikbaar is voor onderzoekers en belangstellenden. Bovendien is de digitale duurzaamheid van data op deze wijze ook gewaarborgd door de plaatsing in DANS. Daarmee wordt recht gedaan aan de uitgangspunten van de *Nationale Strategie Digitaal Erfgoed*.

Voor de provincie ligt hier, als ontwikkelaar van het DBS en als aanwijzer van een gemeentelijk depot die voorwaarden kan stellen, een voortrekkersrol. Maar ook de gemeenten met een archeologisch depot hebben hierin een stevige opgave: het archeologisch erfgoed vertelt niet alleen het verhaal van de eigen stad, maar ook dat van de wijdere omgeving. Om 'gemeente overstijgende' onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, is het belangrijk dat de vondsten en documentatie die in het gemeentelijk archeologisch depot liggen ook door externe onderzoekers geraadpleegd kunnen worden en onderzoeksgegevens in ruimere context kunnen worden bevraagd. Het is daarom noodzakelijk deze voor eenieder te ontsluiten. Dat betekent ook dat gemeenten in voorkomende gevallen bereid moeten zijn hiervoor middelen ter beschikking te stellen.

1 Inleiding

Archeologische vondsten zijn onderdeel van ons cultureel erfgoed. De vondsten, en de documentatie waarin beschreven staat onder welke omstandigheden deze zijn aangetroffen, zijn een bron van kennis over het leven van de vroegere bewoners van het huidige Nederlandse grondgebied. Zij moeten daarom bewaard worden en nu en in de toekomst toegankelijk zijn voor onderzoekers en belangstellenden.

De verantwoordelijkheid hiervoor is primair bij provincies belegd. Gedeputeerde staten moeten een depot in stand houden 'waarin archeologische vondsten die zijn aangetroffen bij opgravingen binnen die provincie kunnen worden opgeslagen op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is' (art. 5.8 lid 1 Erfgoedwet).
Gemeenten kunnen gedeputeerde staten vragen een gemeentelijk depot aan te wijzen, om daarin de vondsten die in de gemeente zijn aangetroffen te bewaren. De archeologische vondsten die in de gemeente bij opgravingen gedaan worden, worden in dat geval eigendom van de gemeente. Ook in het gemeentelijke depot moeten deze bewaard worden op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijk verantwoord is (art. 5.8 lid 2 Erfgoedwet).
Op dit moment zijn er in Nederland 27 gemeenten die een archeologisch depot in stand houden. Tot nu toe was er weinig bekend over hoe gemeentelijke archeologische depots zijn ingericht. Daarom heeft de Erfgoedinspectie deze in 2017 bezocht.

Tekstvak 1 ***Van Monumentenwet naar Erfgoedwet***

Tijdens het onderzoek naar de provinciale archeologische depots in 2015 was de Monumentenwet 1988 van toepassing. Inmiddels is deze wetgeving veranderd. De Monumentenwet is vervangen door de Erfgoedwet. Per 1 juli 2016 is deze wet ook van toepassing op de archeologische depots.
Met de nieuwe wet is het archeologiebestel ingrijpend veranderd, maar de regelgeving over de archeologische depots is vrijwel hetzelfde gebleven. De artikelen 50, 51 en 52 uit de Monumentenwet zijn nu terug te lezen in de artikelen 5.8, 5.9 en 5.10 van de Erfgoedwet. In feite is alleen het begrip 'roerende monumenten' vervangen voor het wat eenduidigere begrip 'archeologische vondsten'.
Het stelsel van vergunningen voor opgravingen is in de nieuwe Erfgoedwet vervangen door een systeem van certificering. Dit heeft stevige gevolgen gehad voor de beroepsgroep en met name voor de opgravingsbedrijven en de inrichting van het kwaliteitssysteem. Om te mogen opgraven is een certificaat verplicht. Voor andere onderdelen van de archeologische werkcyclus, zoals voor archeologisch bureauonderzoek of voor het opstellen van programma's van eisen, kunnen vrijwillig certificaten worden behaald. Ook het protocol 'Depotbeheer' is certificeerbaar gemaakt. Dit certificaat is niet verplicht. Ten tijde van dit schrijven heeft één archeologisch depot zich laten certificeren.

1.1 Aanleiding

De Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van de Erfgoedwet (tekstvak 1). Daartoe inventariseert zij periodiek de risico's binnen de diverse onderdelen van het archeologische bestel. In dat kader is in 2015 een inspectieronde uitgevoerd langs alle provinciale archeologische depots. Daarbij is de aandacht uitgegaan naar de wijze waarop deze depots invulling hebben gegeven aan hun depotverplichtingen met het oog op de bewaar- en ontsluitingsfuncties. In het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*' is hierover in 2016 gerapporteerd.
Een aanzienlijk deel van de archeologische vondsten wordt echter bewaard in gemeentelijke archeologische depots: niet alleen zijn er veel meer gemeentelijke dan provinciale depots, ook toonde een schatting op basis van gegevens uit de Erfgoedmonitor van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) dat circa twee derde van alle archeologische vondstmaterialen zich in deze gemeentelijke depots bevindt (tekstvak 2).[1] Met de inspectieronde uit 2015 kon dus geen algemeen beeld verkregen worden van de bewaarcondities van de *gehele* Nederlandse archeologische collectie. Uit het onderzoek naar de provinciale depots bleek tevens dat het over het algemeen bij provinciale depots onbekend is hoe het er in gemeentelijke depots voorstaat, wat er op zou kunnen wijzen dat het provinciaal bestuur over het algemeen niet op de hoogte is van de situatie in de door hen aangewezen depots.
Het ontbreken van dit zicht op de gemeentelijke depots is als een beperking ervaren. Om deze kennislacune te dichten is daarom besloten het onderzoek een vervolg te geven met een onderzoek naar de gemeentelijke archeologische depots.[2]

1.2 Doelstelling en vraagstelling

Gemeentelijke archeologische depots moeten zodanig ingericht zijn dat zij archeologische vondsten kunnen opslaan op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is (art. 5.8 lid 2 Erfgoedwet). Dit geldt ook voor de bijbehorende opgravingsdocumentatie en rapporten, omdat, zoals in de Memorie van Toelichting is aangegeven, vondsten en documentatie bij elkaar moeten blijven.[3]
Doel van het onderzoek is te inventariseren of gemeentelijke depots voldoende toegerust zijn om aan dit voorschrift van de Erfgoedwet te voldoen. Net als bij het onderzoek naar de provinciale depots is de centrale vraagstelling of gemeentelijke depots zodanig geëquipeerd zijn dat zij vondstmaterialen en bijbehorende opgravingsdocumentatie, zowel analoge als digitale, kunnen bewaren en ontsluiten op een wijze als bedoeld in de Erfgoedwet.
Is er sprake van een verantwoorde opslag met het oog op zowel behoud als toegankelijkheid? Op welke punten voldoen de gemeentelijke depots aan hun taak, en welke punten komen in aanmerking voor verbetering?
Een van de aandachtspunten is te onderzoeken of het noodzakelijk is gemeentelijke depots te betrekken bij de ontwikkeling van een eenduidig beleid ten aanzien van digitale data.[4] Daarnaast is er aandacht voor verschillen tussen provinciale en gemeentelijke depots. De centrale vraag hierbij is of ze op dezelfde wijze invulling geven aan hun taak. Lopen gemeentelijke depots tegen dezelfde problemen aan, en zijn er opvallende verschillen tussen gemeentelijke en provinciale depots?

Tekstvak 2 *Omvang collecties in gemeentelijke archeologische depots*

De Erfgoedmonitor geeft een beeld van de aantallen dozen en records bij provinciale en gemeentelijke depots. Dit beeld kan vertekend zijn. Gemeentelijke depots gebruiken vaak andere doosformaten dan de standaard ROB-doos. Het aantal records is moeilijk te vergelijken, omdat sommige depots tot op doosniveau registreren, en andere tot op objectniveau. Daarom is naar aanleiding van dit onderzoek een kleine rekenexercitie gedaan waarbij alle dozen in de gemeentelijke en provinciale collecties zijn omgerekend naar ROB-formaat.

Het blijkt dat de grotere gemeentelijke depots in omvang niet onderdoen voor de provinciale depots. Het grootste gemeentelijke depot is met (omgerekend) 25.095 ROB-dozen zelfs bijna twee keer zo groot als het grootste provinciale depot. Maar ook diverse andere gemeentelijke depots, met 7.300 en 6.850 dozen kunnen zich meten met provinciale depots. Daartegenover staan een paar kleine gemeentelijke depots met slechts 310 of 450 dozen (figuur 1).

In de gemeentelijke depots bevinden zich momenteel 96.923 dozen en in de provinciale depots 78.198. De collectie bij gemeentelijke depots is met 56% van het totaal dus ruim 10% omvangrijker dan de collectie bij provinciale depots.

Overigens zijn bij bovenstaande berekening 'losse' vondsten, die niet in ROB-dozen passen of die in vitrines liggen of in een vergelijkingscollectie, niet meegenomen. Verder liggen er collecties bij lokale heemkundekringen en musea, in de universitaire depots (zie tekstvak 4) en in het voormalige Nederlands Instituut voor Scheepsarcheologie. Ten slotte is er de archeologische collectie bij het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) dat vroeger vele opgravingen heeft verricht en dat nog steeds alle vondsten van Dorestad heeft, en van andere opgravingen zoals die in Velzen of Hazendonk. Deze collectie bestaat uit circa 9.000 dozen en vele tienduizenden losse objecten per materiaalgroep, onder andere meer dan 10.000 complete aardewerken potten.

Een schatting van de totale opgeslagen Nederlandse archeologische collectie van meer dan 200.000 vondstdozen is dan ook niet overdreven.

De positie van de Erfgoedinspectie ten opzichte van gemeentelijke archeologische depots is niet dezelfde als die ten opzichte van de provinciale archeologische depots. Deze laatste vallen onder het directe toezicht van de Erfgoedinspectie. Over de positionering ten opzichte van gemeentelijke depots wordt verschillend gedacht. Omdat de provincie een gemeente toestemming geeft om een archeologisch depot te houden, en daar voorwaarden aan kan verbinden, ligt het voor de hand dat de provincie ook toezicht houdt (tekstvak 6). De Erfgoedinspectie heeft hier echter ook een taak, omdat zij toeziet op de naleving van de bepalingen die aangaande *alle* depots in de Erfgoedwet zijn opgenomen.

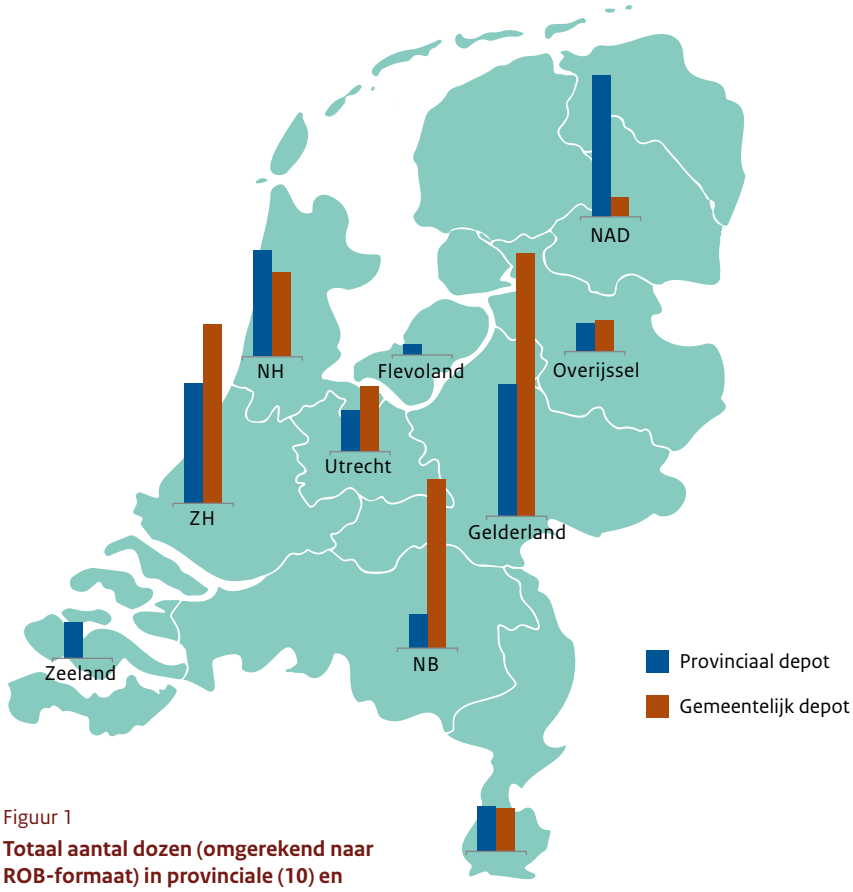
Het is de eerste keer dat de Erfgoedinspectie gemeentelijke depots systematisch heeft onderzocht. Het onderzoek naar de gemeentelijke depots heeft daarom niet het karakter van een inspectie gehad, maar van een inventarisatie. Desalniettemin is het onderzoek naar de gemeentelijke archeologische depots op dezelfde wijze uitgevoerd. Zo kunnen provinciale en gemeentelijke archeologische depots goed vergeleken worden en worden eventuele verschillen gemakkelijk opgemerkt. Tevens kunnen zo conclusies getrokken worden over het behoud en de toegankelijkheid van de gehele archeologische collectie.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de wettelijke context, het beoordelingskader en de uitvoering van het onderzoek beschreven. In hoofdstuk 3 wordt stilgestaan bij de positionering van gemeentelijke archeologische depots. De historische ontwikkeling van gemeentelijke depots enerzijds en provinciale depots anderzijds is verschillend en dit komt vandaag de dag nog tot uiting in de positionering en inrichting van de gemeentelijke depots. In de hoofdstukken 4 en 5 wordt ingegaan op respectievelijk het behoud en de toegankelijkheid van vondstcomplexen en analoge documentatie. In deze hoofdstukken worden de conclusies hierover uiteengezet. Tevens is er aandacht voor verschillen en overeenkomsten met de provinciale depots. Behoud en toegankelijkheid van digitale documentatie wordt, gezien de eigen problematiek, in hoofdstuk 6 apart beschreven. In hoofdstuk 7 ten slotte volgt een algemene conclusie.
In de bijlages 1, 2 en 3 worden de bevindingen van het depotonderzoek in detail en cijfermatig weergegeven aan de hand van de eisen uit de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Ook in deze bijlages worden het behoud en de toegankelijkheid van vondstcomplexen en analoge documentatie enerzijds en het behoud en de toegankelijkheid van digitale documentatie anderzijds apart behandeld. De paragrafen in deze bijlages beginnen telkens met een weergave *in cursief* van de norm die tijdens de inspectie als beoordelingskader is gehanteerd. Vervolgens worden de bevindingen beschreven.

Tekstvakken

In de lopende tekst zijn diverse tekstvakken opgenomen. Net als bij de landelijke inspectieronde langs provinciale depots werden bij de ronde langs gemeentelijke depots constateringen gedaan die niet direct passen onder de bevindingen per norm, maar daar wel aan raken. Daarnaast bevatten sommige tekstvakken 'bijvangst' van de inventarisatie, onder meer over omgevingsaspecten die van (soms grote) invloed zijn op een adequaat behoud en een goede toegankelijkheid van archeologische vondsten en documentatie, en daarom in dit rapport aandacht verdienen. In voorkomende gevallen leidt dit er toe dat in het tekstvak een aanbeveling wordt gedaan. Sommige haken aan op de thema's in de tekstvakken bij het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*' uit 2016. Andere constateringen gelden specifiek voor de gemeentelijke depots en/of zijn eerder niet opgemerkt. Ten slotte wordt nadrukkelijk aanbevolen dit rapport in samenhang te lezen met het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*' uit 2016. Daarin zijn de verschillende normen van een uitvoeriger toelichting voorzien.

Figuur 1

Totaal aantal dozen (omgerekend naar ROB-formaat) in provinciale (10) en gemeentelijke (27) depots (per provincie).

1652
1651
1666
1667
307.
305
306
321.
322.
13KG

2 Wettelijke context, beoordelingskader en werkwijze

2.1 Archeologische vondsten-materialen & documentatie – eigendom, zorg en depots

Vondsten uit opgravingen worden eigendom van de provincie waarin ze gevonden zijn. Als een gemeente een archeologisch depot heeft, dan wordt zij eigenaar van de vondsten die gevonden zijn binnen haar grenzen. De Staat, ten slotte, wordt eigenaar van vondsten die buiten het grondgebied van enige gemeente opgegraven zijn (art. 5.7 Erfgoedwet).
Archeologische vondsten worden beschouwd als cultureel erfgoed en dienen langdurig bewaard te worden. Eigenaren hebben hierin een zorgtaak en dienen hiertoe in depots te voorzien. Momenteel telt Nederland 37 archeologische depots: tien provinciale depots en 27 gemeentelijke depots. De inrichting van een maritiem depot voor scheepsarcheologische resten is in voorbereiding (tekstvak 3).

2.2 Beoordelingskader – wettelijke eisen en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De wettelijke taak van een depothouder is zorg te dragen voor een verantwoorde opslag van vondstmaterialen en bijbehorende opgravingsdocumentatie – dit met het oog op behoud en toegankelijkheid. Wat dit precies inhoudt, is in de wet niet nader omschreven. Uit de Memorie van Toelichting kan afgeleid worden dat in elk geval de bewaar- en ontsluitingsfunctie jegens wetenschappelijk onderzoeker, amateurarcheoloog en/of publiek inhoudelijk goed tot zijn recht moet komen.[5]
Hoe dit bewerkstelligd moet worden is niet uiteengezet. De wet voorziet in de mogelijkheid nadere eisen te formuleren voor een verantwoorde en toegankelijke opslag van de vondsten en de daarbij behorende documentatie en rapporten, maar vooralsnog is daarvan geen gebruik gemaakt.[6]
De archeologische beroepsgroep heeft wel zelf nadere eisen opgesteld voor verantwoorde en toegankelijke opslag. In de KNA is één protocol gewijd aan de deponering van vondsten, monsters en documentatie. Het bevat de normen waaraan beheer van archeologisch vondst- en documentatiemateriaal ten minste dient te voldoen. Hoewel de depothoudende overheid en depotbeheerders niet gehouden zijn aan de KNA, hanteert de Erfgoedinspectie deze norm en de aanbevelingen hierin als beoordelingskader. Andere richtlijnen ontbreken en bovendien is het draagvlak voor de KNA groot. Daarbij zijn depotbeheerders zelf betrokken geweest bij het opstellen (en wijzigen) van het protocol. Sinds het onderzoek naar de provinciale

depots is de KNA versie 3.3 vervangen door versie 4.0. In verband met het opgaan van de Monumentenwet 1988 in de Erfgoedwet (tekstvak 1), en met name met het oog op het systeem van certificering is de KNA geheel herzien. Het doel van depotbeheer, zoals verwoord in de KNA, is evenwel in de kern niet veranderd. Belangrijk is dat het behoud en de toegankelijkheid van digitale documentatie expliciet is toegevoegd:

'Het doel van het archeologische proces depotbeheer is het borgen van de duurzame toegankelijkheid van vondsten, monsters en projectdocumentatie over archeologische vindplaatsen voor toekomstig onderzoek en voor de beleving van cultureel erfgoed. Dit door middel van:

- *het bewaren, en beheren en toegankelijk houden van archeologische objecten en bijbehorende originele documentatie, op zodanige wijze dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft;*
- *het duurzaam opslaan en toegankelijk houden van digitale onderzoeksgegevens voor later onderzoek.*

Alle informatie die bij archeologisch onderzoek is verzameld en daarbij voor depotbeheer is geselecteerd, wordt voor het bovengenoemde doel bewaard. Informatie bestaat uit vondsten, monsters en projectdocumentatie in woord en beeld. Alle vondsten, monsters en projectdocumentatie staan geordend op een standplaats, waar zodanige condities heersen dat vondsten, monsters en projectdocumentatie zo stabiel mogelijk worden bewaard. Tussen vondsten, monsters en bijbehorende project-documentatie moeten kruisverbanden te leggen zijn.' (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, p. 4).

Om te kunnen voldoen aan deze doelstelling zijn in KNA-protocol 4010 Depotbeheer nadere voorschriften, normen en aanbevelingen verwoord over opslag en registratie van de ontvangen materialen. Deze zijn, net als bij de inspectieronde van de provinciale depots, het uitgangspunt geweest bij de inventarisatieronde langs de gemeentelijke archeologische depots.[7]

2.3 Werkwijze

Om in kaart te brengen of gemeentelijke depots voldoende zijn toegerust om aan hun wettelijke taak te voldoen, is een algemene vragenlijst opgesteld, op basis van de Erfgoedwet en de KNA versie 4.0 (en specifiek het protocol 4010 Depotbeheer). Deze vormde de leidraad bij de bezoeken aan de depots. Voor het thema (digitale) opgravingsdocumentatie is ook teruggevallen op eisen zoals verwoord in het archiefbeheer.[8]
In de periode van mei 2017 tot en met januari 2018 zijn alle gemeentelijke depots bezocht door twee inspecteurs. Tijdens het bezoek is de depotbeheerder geïnterviewd aan de hand van de opgestelde vragenlijst. Bij het interview was vaak een depotassistent aanwezig of een medewerker van de stadsarcheologische dienst. Soms is er sprake van een dubbelfunctie: de 'stadsarcheoloog' of gemeentelijk archeoloog ontfermt zich dan tevens over het depot. Na afloop van het gesprek zijn de depotruimten en eventuele overige faciliteiten bezichtigd.[9]
Het doel van het bezichtigen van de depotruimten was vooral om de informatie die de depotbeheerder tijdens de beantwoording van de vragenlijst had gegeven in een ruimer kader te plaatsen, en niet zozeer om deze stelselmatig te controleren. Zo werden dataloggers in de depotruimten doorgaans wel afgelezen en grote afwijkingen onder de aandacht van de depotbeheerder gebracht,

Tekstvak 3 ***Maritiem depot voor scheepsarcheologische resten***

Er is de laatste jaren een duidelijke tendens zichtbaar van een groeiende interesse in maritieme archeologie. In lijn hiermee hebben de kustprovincies in een brief aan de Minister van OCW om meer aandacht voor het maritieme erfgoed gevraagd. In de nota Erfgoed telt zijn aanzienlijke investeringen voorzien in maritiem onderzoek. Ook de voorgenomen aanpassingen in het Besluit Erfgoedwet archeologie, waarin voor amateurduikers een uitzondering gecreëerd wordt voor het doen van archeologisch onderzoek zonder opgravingscertificaat, past in deze ontwikkelingen. Een goed uitgerust (en omvangrijk genoeg) maritiem depot voor nu en voor de toekomst is dan ook van groot belang.

In 2017 zijn de werkzaamheden van het Nederlands Instituut voor Scheepsarcheologie beëindigd. De activiteiten zijn, samen met de collectie en een deel van de uitrusting, overgedragen aan Batavialand. Beoogd werd Batavialand aan te wijzen als scheepsarcheologisch depot (artikel 5.8 lid 3 Erfgoedwet). Op verzoek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft de Erfgoedinspectie in 2017 beoordeeld of Batavialand op dit moment geschikt is voor deze functie. Naar het oordeel van de inspectie was dat (nog) niet het geval. De constateringen van de Erfgoedinspectie hebben ertoe geleid dat de zekerstelling van nadere investeringen en verbeteringen wordt afgewacht voordat tot aanwijzing wordt overgegaan. Vooralsnog is er dus (nog) geen depot dat bijzonder geschikt is voor het bewaren van scheepsarcheologische vondsten.

maar er is geen systematische controle uitgevoerd.
Aan de hand van het gesprek en de bezichtiging is van elk depotbezoek een verslag gemaakt. Dit is ter controle aan de geïnterviewde(n) voorgelegd. Op basis van de 27 depotverslagen is voorliggend overkoepelend rapport opgesteld, waarin het resultaat van de vergelijking en de analyse van de uitkomsten van alle afzonderlijke depotbezoeken is beschreven.
Tevens is aandacht besteed aan de verschillen en de overeenkomsten tussen de provinciale en de gemeentelijke archeologische depots. Het is dan ook aan te raden dit rapport in samenhang te lezen met het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*' uit 2016.

SENOBLE

3 Positionering van gemeentelijke depots

3.1 Inleiding

Hoewel de taken van een gemeentelijk archeologisch depot exact hetzelfde zijn als die van een provinciaal archeologisch depot, zijn de beide juridisch gezien heel verschillend verankerd. Waar gedeputeerde staten verplicht zijn een depot in stand te houden, is dit voor burgemeester en wethouders een vrijwillige keuze. Zij kunnen er ook voor kiezen dit niet te doen, of een reeds bestaand gemeentelijk depot op te heffen. Gedeputeerde staten daarentegen hebben een wettelijke taak waarvan zij zichzelf niet kunnen ontslaan.[10]
Naast de verschillende wettelijke grondslag is de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de beide soorten depots anders. In onderstaande paragrafen wordt hiervan op hoofdlijnen een beeld geschetst.

3.2 Vervlechting gemeentelijke opgravingsdienst en gemeentelijk depot

Provinciale depots staan doorgaans letterlijk en figuurlijk op afstand van de gravende instanties die vondsten bergen en documentatie genereren. Het zijn volledig zelfstandige instituties, zowel fysiek als juridisch en ook als entiteit. Wanneer een opgravingsbedrijf vondsten en documentatie wil deponeren bij een provinciaal

Tekstvak 4 ***Archeologische depots bij universiteiten***

Er zijn nu vier universiteiten met een archeologisch depot. Samen hebben zij naar schatting nog ruim 3.000 vondstdozen in huis. Alle universiteiten geven aan deze af te willen stoten. Over het algemeen ontbreken adequate depotruimtes en is er geen tijd en/of geld voor een goed depotbeheer.

Lang niet alle door de universiteiten uitgevoerde onderzoek is uitgewerkt en gepubliceerd. Ook is de documentatie in veel gevallen niet meer (helemaal) compleet. Dat betreft voornamelijk het zogenaamde 'pre-Malta onderzoek'. Over de conservering van het vondstmateriaal geven de universiteiten evenwel aan dat de conserveringstoestand van het materiaal over het algemeen goed is. Ontsluiting en toegankelijkheid zijn beperkt. Er is meestal geen overkoepelend collectiebeheersysteem. Veel documentatie is niet digitaal. Twee universiteiten geven aan dat de toegankelijkheid een lastig aspect is. Meestal proberen ze wel te voldoen aan onderzoeksverzoeken.

Het overdragen van (oude) universitaire collecties aan provinciale en gemeentelijke depots, of aan bijvoorbeeld het RMO, heeft in het huidige depotbestel de voorkeur. Dit is echter problematisch, omdat de meeste vondstcomplexen nog op orde gebracht moeten worden. De universiteiten geven aan hiervoor niet de menskracht en de middelen te hebben.

depot, gebeurt dat via een formele overdracht en een aanlevermoment. Verder is er gewoonlijk weinig contact.
Bij gemeentelijke depots lag en ligt dit anders. Er is dikwijls sprake van een vervlechting van de gemeentelijke opgravingsdienst en het gemeentelijke depot. Van een (volledig) fysieke scheiding tussen beiden is vaak geen sprake noch van een formele overdracht of definitieve afstoting van vondstmateriaal en documentatie door de opgravingsdienst.
Dat is historisch zo gegroeid. In 1961 trad de eerste Monumentenwet met regelgeving over archeologie in werking. Hierin was bepaald dat de Minister diensten, instellingen of personen kon aanwijzen die archeologisch onderzoek mochten verrichten. Decennialang kwam dit er in de praktijk op neer dat archeologisch onderzoek was voorbehouden aan de Rijksdienst (destijds ROB), enkele universiteiten (tekstvak 4) en enkele gemeenten (ofwel stadsarcheologen).[11] Voor de opslag van vondsten en documentatie was niets geregeld.
Het waren vooral de grotere en/of oudere steden die een gemeentelijke archeologische dienst oprichtten, zoals Amsterdam en Maastricht. Meestal was dit ook het moment waarop de gemeente archeologische vondsten in beheer kreeg.[12] De eerste archeologische diensten bewaarden de vondsten gewoon op hun gemeentekan-

toor, ergens op een zolder thuis bij de stadsarcheoloog, of bij een plaatselijke Oudheidkamer dan wel amateurvereniging. Met de jaren groeiden de vondstverzamelingen gestaag aan. Steeds vaker moesten ze vanwege ruimtegebrek verplaatst worden of kwamen ze verspreid op meerdere locaties terecht. Van de formele oprichting van een depot was geen sprake, en dit was ook geen wettelijke vereiste.
Vondsten uit opgravingen werden in deze tijd overigens ook niet automatisch eigendom van de Staat, de Provincie of de Gemeente. Zij werden eigendom van 'de opgraver', die de helft van de waarde van de vondst moest vergoeden aan de eigenaar van de grond waaruit de vondst opgegraven was. Pas in 1988 is in de Monumentenwet bepaald dat vondsten uit opgravingen eigendom worden van een overheid (toen nog de Staat of een gemeente).[13] Dit is ook het moment waarop voor het eerst in de wet is vastgelegd dat gemeenten die willen opgraven moeten beschikken over een depot voor bodemvondsten.[14]
Vanaf dat moment wordt aan depots de eis gesteld dat zij vondsten (toen nog 'roerende monumenten') op verantwoorde wijze onderbrengen en worden zij aangewezen door de minister.[15] In de praktijk werden slechts minimale eisen gesteld. De meeste gemeenten, die dan al jaren gravend onderzoek verrichtten, hadden inmiddels een eigen 'archeologische dienst' opgebouwd en daar meestal een ruimte gereserveerd of 'ingericht' voor hun – soms al – omvangrijke archeologische vondstcollecties. Het (onofficiële) adagium in de jaren tachtig was dat een ruimte geschikt was als depot '*als er een dak op zit, en een slot op de voordeur*'.[16]
De nadruk lag in de jaren zestig/zeventig en daaropvolgende decennia van de vorige eeuw op het opgraven. Uitwerken en publiceren waren nog niet aan een strikte, wettelijke deadline onderworpen. Stadsarcheologen wilden de vondsten en documentatie 'bij de hand' houden, om deze op een later moment, of tussendoor, te kunnen bestuderen. Zo hoopten vondstmateriaal en documentatie zich met de jaren op rond de archeologische dienst.

Tekstvak 5 ***Wel een depot, geen opgravingscertificaat***

Aanvankelijk richtten gemeenten een depot op omdat zij zelf opgravingen wilden uitvoeren. Inmiddels zijn er elf gemeenten die wel een archeologiedepot hebben, maar zelf geen opgravingen meer verrichten. Deze gemeenten hebben besloten geen opgravingscertificaat aan te vragen. Als reden hiervoor wordt opgegeven dat de gemeente geen tijd of geld wil investeren in certificering, en/of dat er te weinig archeologisch onderzoek binnen de gemeentegrenzen plaatsvindt en/of dat er genoeg andere partijen zijn die dit prima kunnen doen.
Het is de vraag of dit op den duur gevolgen zal hebben voor het voortbestaan van het gemeentelijk depot in deze gemeenten. Zo gaf één depotbeheerder aan er vanuit te gaan dat wanneer hij vertrekt als stadsarcheoloog, de gemeente er waarschijnlijk voor zal kiezen het depot op te heffen. Mogelijk zal deze overweging ook aan de orde komen bij andere gemeenten zonder opgravingscertificaat. Zeker wanneer de stadsarcheoloog met pensioen gaat of vertrekt.
Overigens hebben de gemeenten zonder opgravingscertificaat wel vaak nog een 'archeologische dienst' of eigen (stads) archeoloog. Deze verricht dan voornamelijk toezichts- en beleidstaken en is soms ook (nog) (deels) te vinden in het depot: voor depotwerkzaamheden of voor de uitwerking van oud onderzoek.

Met het oog op het wetenschappelijke belang dienden de depots voor bodemvondsten bij voorkeur overigens ook 'in een nauwe relatie te staan tot de opgravende instellingen (…)', zo staat te lezen in de Memorie van Toelichting bij de nieuwe Monumentenwet 1988.[17] Gemeentelijke archeologische dienst en depot zitten dan ook meestal in een en hetzelfde gebouw. Ook anno 2018 is dat in 21 van de 27 depots nog het geval. Slechts in zes gemeenten is het gemeentelijke depot geheel separaat van de dienst gepositioneerd. Overigens mag een deel van deze gemeenten inmiddels geen opgravingen meer uitvoeren; zij hebben geen opgravingscertificaat en zijn vooralsnog niet van plan dat aan te vragen (tekstvak 5).

Als in 2002 ook 'particuliere opgravingsbedrijven met een opgravingsvergunning' aan de slag kunnen in de archeologie, verandert de omgang met het vondstmateriaal en de documentatie.[18] Vondsten en documentatie moeten voortaan binnen twee jaar na het einde van het veldonderzoek overgedragen worden aan een archeologisch depot.[19] Zo ontstaat een scheiding tussen het opgravingsbedrijf enerzijds en de depothouder en de depotbeheerder anderzijds. Het moment van overdracht wordt ook een formeel controlemoment: de depotbeheerder controleert of alles juist en volledig aangeleverd wordt.

Bij veel stadsarcheologische diensten vindt deze ontwikkeling niet (direct) plaats. Vaak is de depotbeheerder iemand van de archeologische dienst zelf, die ook buiten in het veld staat, of er is in het geheel geen depotbeheerder. De vondsten belanden op het kantoor, waar uitwerkruimtes zijn ingericht, en pas na ruimtegebrek worden de vondstcomplexen geheel of gedeeltelijk verplaatst naar een meer 'statische' depotruimte. De documentatie blijft dan meestal nog achter op het kantoor.

Er is aldus geen 'knip' gemaakt tussen gravers en depot. Inmiddels is er – mede onder invloed van de verplichte certificering van het opgravingsproces – een tendens zichtbaar waarbij gemeentelijke depotbeheerders dit wel proberen te bewerkstelligen. Soms stuit dit nog op verzet en in veel gevallen levert het tot op heden extra werkzaamheden op voor depotbeheerders die oudere projecten geheel en gecontroleerd op orde binnen proberen te krijgen. 16 van de 27 gemeentelijke depots worden door de archeologische dienst ook nog steeds als uitwerkruimte gebruikt.

Deze vervlechting van gemeentelijke archeologische dienst en depot zorgt voor een geheel andere dynamiek in gemeentelijke depots ten opzichte van provinciale depots. In de volgende paragrafen en hoofdstukken zal dit regelmatig aan de orde komen.

3.3 Formele aanwijzing & verhouding gemeentelijke depots en provinciale depots

Zoals in paragraaf 3.1 aangegeven verschilt de juridische grondslag van provinciale depots en gemeentelijke depots. En hoewel gemeentelijke depots veel oudere wortels hebben – de wettelijke status van provinciale depots is zelfs pas in 2007 in de Monumentenwet 1988 vastgelegd –, is het inmiddels zo dat de positie van provinciale depots steviger verankerd is. Dat komt ook doordat de provincie sinds 2007 als primaire eigenaar van archeologische vondsten is aangewezen.[20]

Dit reflecteert op de verhouding tussen provinciale depots en gemeentelijke depots. Hoewel de meeste gemeentelijke depots ouder zijn, moesten zij vanaf 2007 (opnieuw) formeel aangewezen worden, nu door gedeputeerde staten. Hierbij zijn vaak de provinciale depots betrokken geweest, al dan niet op directe wijze (tekstvak 6). In de verhouding tussen provinciaal en gemeentelijk depot heeft de eerste inmiddels een voortrekkersrol. Navraag bij de gemeentelijke depotbeheerders leert dat de formele aanwijzing in vrijwel alle gevallen heeft plaatsgevonden in de periode tussen 2007 en 2016. Een enkele depotbeheerder weet niet of het depot formeel is aangewezen en gaat uit van een gedoogconstructie, en één depot heeft vooralsnog een voorlopige aanwijzing. Veertien gemeentelijke depots gaven aan dat bij de officiële aanwijzing geen voorschriften zijn meegegeven. Vijf depots zijn alleen gewezen op de KNA-normen. De afgelopen jaren zijn enkele gemeentelijke depots opgeheven en is er nog één bijgekomen. Het aantal van 27 gemeentelijke depots lijkt voorlopig stabiel. Deze gemeentelijke depots zijn overigens zeer onregelmatig verdeeld over de verschillende provincies. Zo zijn er vier provincies waarin in het geheel geen gemeentelijke depots gevestigd zijn en is er één provincie met liefst negen gemeentelijke depots (zie figuur 2).

Tekstvak 6 *Toezicht op gemeentelijke depots, checks and balances?*

De provincie is degene (en enige) die een gemeente toestemming kan geven voor het houden van een archeologiedepot. De verwachting was daarom dat provincies hieraan voorwaarden zouden verbinden en hier toezicht op zouden houden. Vrijwel alle gemeentelijke depotbeheerders geven echter aan dat er geen toezicht gehouden wordt op het reilen en zeilen in hun depot. Slechts één provincie kent een vorm van toezicht. De depots in die provincie moeten jaarlijks een verslag indienen bij de provinciale depotbeheerder, met onder andere uitdraaien van de logboeken van de klimaatkamers. Van toezicht op locatie is geen sprake. Wel is er in de helft van de gevallen (vlak) voor de officiële aanwijzing door gedeputeerde staten eenmalig contact geweest met de provincie, in de vorm van een bezoek door de provinciaal archeoloog of de betreffende provinciale depotbeheerder. Sommige gemeentelijke depots (4) geven aan dat er nooit sprake is geweest van enige vorm van controle.

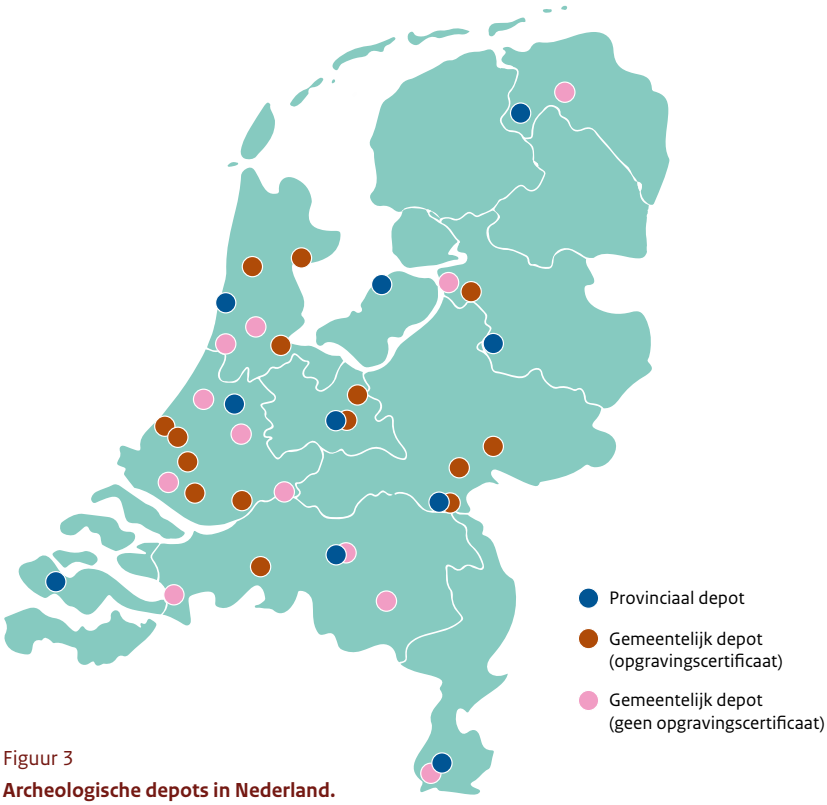
Betrokkenheid bij gemeentelijke depots, anders dan toezicht, verschilt aanzienlijk per provincie. Zo is naar aanleiding van de officiële aanwijzing vanuit twee provincies een budget vrijgekomen voor gemeentelijke depots om het depot meer 'KNA-conform' in te richten, met name voor het bouwen en/of inrichten van klimaatkamers. Deze provincies houden enigszins een vinger aan de pols. En één provinciaal depotbeheerder voorziet de gemeentelijke depots (zelfs buiten de provinciegrens), waar nodig, van adviezen en soms ook van materieel. Deze betrokkenheid wordt zeer op prijs gesteld.

Drie gemeentelijke depots bevinden zich (deels) in hetzelfde onderkomen als het provinciale depot van de provincie waar zij onderdeel van uitmaken. Hierdoor hebben zij op informele wijze contact met elkaar en kunnen over en weer ervaringen uitgewisseld worden.

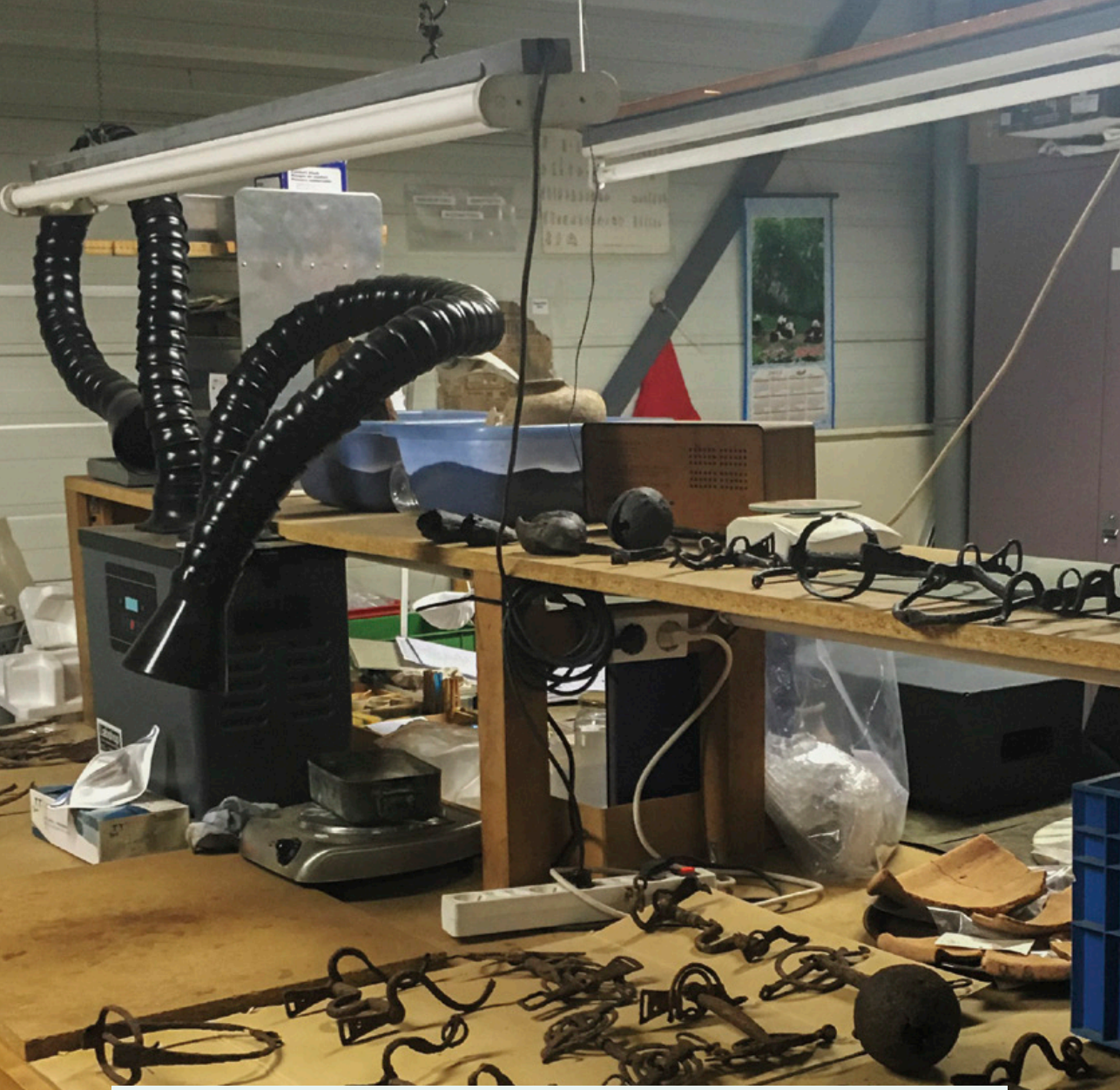
Gemeentelijke depots zijn niet verenigd in een gezamenlijk (landelijk) overleg of anderszins een samenwerkend verband; zij komen niet samen in een jaarlijks of kwartaal overleg. Per provincie is er wel soms sprake van een periodiek overleg. Bij één provincie schuiven soms gemeentelijke depotbeheerders uit andere provincies aan. En soms schuift ook de provinciaal archeoloog of provinciaal depotbeheerder aan. Hoewel deze overleggen informeel zijn en niet dienen ter controle of toezicht, zijn ze wel vruchtbaar en kunnen er handige 'tips & tricks' uitgewisseld worden.

Figuur 2 **Aantal gemeentelijke depots per provincie.**

Aantal gemeente depots / provincie	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
L		✓								
NB					✓					
Ze	✓									
ZH										✓
NH						✓				
FL	✓									
UT			✓							
GL				✓						
OV			✓							
DR	✓									
GR		✓								
FR	✓									
Totaal	4	2	2	1	1	1	0	0	0	1

Figuur 3
Archeologische depots in Nederland.

Tekstvak 7 **Pakbon**

Wat betreft de pakbon geldt hetzelfde als bij de provinciale depots: er worden vrijwel geen pakbonnen aangeleverd. En er is slechts één gemeentelijk depot dat de pakbon kan inlezen. Veel gemeentelijke depotbeheerders zien geen meerwaarde in de pakbon voor het eigen depot. Degenen die sympathiek staan tegenover het oorspronkelijke idee van één standaard voor aanlevering van vondsten en documentatie, vinden dat de uitwerking daarvan in de huidige vorm niet voldoet. Enkele depots stellen desalniettemin het leveren van een pakbon verplicht, maar hebben daarbij ervaren dat slechts weinig bedrijven een pakbon (kunnen) leveren (zie ook tekstvak 13 en Bijlage 1, paragraaf 1.2).

Dit werpt de vraag op hoe deze bevindingen te rijmen zijn met het feit dat het gebruik van de pakbon al in KNA 3.2 (1 november 2010) verplicht is gesteld, en er jaarlijks wijzigingen en verdere uitwerkingen van de pakbon ter goedkeuring worden voorgelegd aan het CCvD. Theorie en praktijk lijken hier ver uit elkaar te liggen. Een evaluatie van het gebruik van de pakbon, bijvoorbeeld in opdracht van het CCvD Archeologie, zou hierin meer inzicht kunnen geven.

4 Behoud

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt op hoofdlijnen beschreven hoe de gemeentelijke depots invulling geven aan hun taak 'behoud van archeologische vondsten en bijbehorende documentatie'. Wat gaat goed en wat gaat minder goed? En zijn er grote verschillen waarneembaar tussen provinciale en gemeentelijke depots? Een uitgebreide analyse is te vinden in bijlage 1.

4.2 Aanlevering vondsten & documentatie en capaciteit gemeentelijk depot

De aanlevering van vondsten en documentatie verloopt volgens gemeentelijke depotbeheerders prima (overigens wel zonder pakbon, zie tekstvak 7). Zij ervaren op dit vlak geen problemen. Enige strubbeling wordt soms ervaren met de eigen gemeentelijke archeologische dienst. Vooral wanneer de depotbeheerder ernaar streeft een duidelijke grens te trekken tussen gemeentelijk depot en gemeentelijke archeologische dienst.
Depotbeheerders gaan steeds meer uit van een strikte scheiding tussen beiden, terwijl de diensten nog de neiging hebben het depot als een verlengstuk van zichzelf te zien. Dit speelt vooral wanneer depot en gemeentelijke archeologische dienst hetzelfde gebouw gebruiken. Maar ook de personele bezetting heeft hierin een rol: de depotbeheerder werkt vaak deels bij de gemeentelijke dienst. En andersom is te zien dat op momenten dat de gemeentelijke archeologische dienst geen veldwerk verricht, een deel van het personeel meewerkt in het depot of in het depot oud onderzoek uitwerkt.
Bijna alle depots hebben voldoende ruimte om de vondsten en documentatie op te slaan. Ook als zich in de nabije toekomst onverwacht grote opgravingen voordoen. Eén enkel depot barst uit zijn voegen, en brengt vondsten deels onder in het provinciale depot.
De personele bezetting varieert sterk. Ongeveer de helft van de depotbeheerders geeft aan onderbezet te zijn. Vrijwilligers leveren dan ook een zeer waardevolle bijdrage aan het reilen en zeilen in gemeentelijke depots. Zij doen allerhande werkzaamheden, van het fotograferen van vondsten tot het ompakken en van het uitwerken van oud onderzoek tot het conserveren van kwetsbare materialen (tekstvak 8) en het verwerken van onuitgewerkte grondmonsters.

4.3 Fysieke omstandigheden

De fysieke omstandigheden zijn in veel gemeentelijke depots niet optimaal. In vrijwel alle gemeentelijke depots ontbreken diverse voorgeschreven ruimtes, en als deze er wel zijn, dan voldoen ze vaak niet aan de klimaatvereisten en/of kan het klimaat in de ruimte niet (goed) beheerst worden.
Wat betreft de beschikking over geklimatiseerde ruimtes lopen de gemeentelijke depots over het algemeen flink achter op de provinciale depots. Geen enkel gemeentelijk depot heeft alle acht in de KNA voorgeschreven ruimtes; één heeft er zeven,

en zeven gemeentelijke depots hebben vijf of zes klimaatkamers. De rest van de depots heeft minder klimaatkamers, waaronder elf depots die maar drie, twee of zelfs maar één depotruimte hebben.
Daarbij moet de kanttekening worden gemaakt dat in die gevallen dat er 'klimaatkamers' zijn, deze vaak niet volgens de voorgeschreven temperatuur en/of relatieve luchtvochtigheid zijn afgesteld, slechts een van beide gereguleerd kan worden, of het in praktijk moeilijk blijkt om het klimaat stabiel te houden, ondanks de aanwezige klimaatbeheersingstechnieken. Soms kan in deze ruimtes zelfs noch de temperatuur noch de relatieve luchtvochtigheid gestuurd worden. Het zijn in feite geen *klimaat*kamers, maar veeleer specifieke *materiaal*kamers.
Er zijn vier gemeentelijke depots met geen enkele ruimte waarin het klimaat beheerst kan worden, en twee depots waar wel een klimaatruimte is voor metaal of organisch materiaal, maar waarvan de klimaatbeheersing zo slecht functioneert, dat het materiaal waarschijnlijk beter af zou zijn in een andere of niet-klimaatgestuurde ruimte.
Daartegenover staat dat het ontbreken van één of meer ruimten niet altijd betekent dat de diverse materiaalcategorieën niet onder de juiste omstandigheden worden bewaard. Zo kan de algemene bewaarruimte met minimale condities zodanig afgesteld worden dat deze ook geschikt is voor organische materialen. Zes gemeentelijke depots hebben dit gedaan. Hetzelfde geldt voor de documentatie die in vier gemeentelijke depots in de algemene bewaarruimte is opgeslagen. De temperatuur en relatieve luchtvochtigheid zijn hier zodanig afgesteld dat zij ook adequaat zijn voor de documentatie.
Daarnaast zijn er depots die weliswaar temperatuur en/of relatieve luchtvochtigheid niet in alle ruimtes kunnen sturen, maar die de beschikking hebben over enkele ruimtes die zodanig stabiel zijn, dat deze voor de opslag van vondsten goed geschikt zijn. Daar komt bij dat, zoals in het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*' uit 2016 ook is aangegeven, de normen uit de KNA gedeeltelijk achterhaald zijn.
Inmiddels is het algemeen uitgangspunt dat een *stabiel* klimaat belangrijker is dan

Tekstvak 8 Conserveringsactiviteiten in gemeentelijke depots

Veel meer dan provinciale depots ontplooien gemeentelijke depots zelf conserveringsactiviteiten. De depots hebben hiertoe ook vrij veel materieel in huis. Van separate werkruimtes en zuurkasten tot slijpmachines en chemicaliën. Sommige depots kunnen bijna alle materialen zelf behandelen, hoewel de meeste depots aangeven 'specials' aan professionele bedrijven over te laten. Gemeentelijke depots hebben vaak veel kennis in huis over conserveringstechnieken en kennen de toestand van de materialen goed. In veel gevallen zijn er vrijwilligers bij betrokken, die over de jaren hobbymatig een grote expertise hebben ontwikkeld. Het vormt een waardevolle meerwaarde en biedt gemeentelijke depots (vaker dan provinciale depots) de mogelijkheid om voor (her)conservering niet geheel afhankelijk te zijn van het depotbudget dat aan het einde van het jaar resteert.
Desondanks zijn er ook gemeentelijke depots die nog grote hoeveelheden niet-geconserveerde materialen in huis hebben; veelal materiaal afkomstig van de eigen opgravingsdienst. Soms is dit probleem zo omvangrijk dat dit tot verlies van nog niet-onderzochte vondsten (zal) leid(t)(en).

Tekstvak 9 ***Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie***

In het rapport 'Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots' uit 2016 is aangegeven dat de aanbevelingen in de KNA over temperatuur en/of relatieve luchtvochtigheid in de klimaatkamers niet altijd (meer) stroken met andere richtlijnen en nieuwe inzichten, zoals die in:

- *de RCE brochure over binnenklimaat, http://cultureelerfgoed.nl/publicaties/het-binnenklimaat-in-het-programma-van-eisen,*
- *de recente publicatie van de Provincie Oost-Vlaanderen Schadeatlas Archeologische Materialen,*
- *de EAC Guideline uit 2014 (K. Perrin, D.H. Brown e.a. Standaard en Leidraad voor Archeologische Archivering in Europa), die voorziet in een uitgebreide bibliografie.*

Een en ander was aanleiding voor de Erfgoedinspectie om de aanbeveling aan het CCvD te doen om de specificaties bij het protocol Deponeren te actualiseren alvorens over te gaan tot het certificeerbaar maken van dit protocol. Dat is ten tijde van dit schrijven (nog) niet gelukt. Het CCvD heeft inmiddels wel besloten dit in het Jaarplan op te nemen. Op verzoek van de depothouders zal daar pas in 2020 invulling aan worden gegeven, in afwachting van de afronding van lopend onderzoek naar adequate klimaatomstandigheden.

een strikte handhaving van de voorgeschreven temperatuur en/of relatieve luchtvochtigheid. Schommelingen hierin zijn schadelijker voor het vondstmateriaal, dan een ruimte die doorlopend enkele graden of procenten te warm dan wel te vochtig is (zie ook tekstvak 9).

Algemene ruimte

In vijftien gemeentelijke depots ligt de bulk van de vondstmaterialen – aardewerk, steen, bot – opgeslagen in ruimten waar geen beheersing mogelijk is van de relatieve luchtvochtigheid. In acht gevallen kunnen noch temperatuur noch relatieve luchtvochtigheid gestuurd worden. De materialen zijn weliswaar niet erg kwetsbaar, maar als er problemen optreden, zoals schimmel, dan wordt beheersing en bestrijding daarvan wel lastig.

Metaalkamer

22 gemeentelijke depots geven aan te beschikken over een metaalkamer. Nadere beschouwing van deze kamers leert echter dat zeven hiervan niet voldoen aan de KNA. In totaal ligt het metaal in bijna de helft van de depots (12) niet in het juiste klimaat opgeslagen. Opvallend was het verschijnsel van metaalkamers opgetrokken van lichte polyesterplaten in vier gemeentelijke depots. Deze werkt volgens de betreffende depotbeheerders goed. Het betreft een metaalkamer die in de algemene bewaarruimte is opgetrokken van lichte polyesterplaten, goed is afgekit en voorzien is van een airco (zie foto, p. 32).

Bewaarruimte relatief vochtige condities

Acht gemeentelijke depots hebben een bewaarruimte voor organische materialen. In de overige depots liggen deze materialen in de algemene ruimte (19). Zes hiervan

stellen daar ook de temperatuur en de relatieve luchtvochtigheid op af.

Bewaarruimte grondmonsters

Een positieve constatering was dat vrijwel alle gemeentelijke depots grondmonsters hebben (25) en twee derde van de gemeentelijke depots naast vondsten en documentatie nog onbewerkte monsters aanneemt (17). Dit in tegenstelling tot de provinciale depots, die dit niet doen (tekstvak 10). Wel moet daarbij opgemerkt worden dat de monsters doorgaans niet in een geschikte ruimte worden opgeslagen. Tien depots hebben de onbewerkte monsters apart liggen; maar slechts één depot slaat de monsters op, op een wijze die geschikt is voor de lange duur. Enigszins zorgelijk is het feit dat acht gemeentelijke depots de onbewerkte monsters in de algemene ruimte met minimale condities bewaren. De kans op schimmel is daardoor hoger voor een grote groep materialen.

Transitoruimte

Een aparte transitoruimte kan een belangrijke rol spelen om contaminatie te voorkomen. Nieuw aangeleverde collecties kunnen daar op schimmel en ongedierte gecontroleerd worden. Liefst 24 gemeentelijke depots heeft geen of geen adequate transitoruimte. Overigens gaf tijdens de inventarisatie geen enkel depot aan last te hebben van schimmel of ongedierte. Wel waren in twee depots ruimtes aanwezig die zo vochtig waren dat het onvermijdelijk lijkt dat hier binnen afzienbare tijd schimmel ontstaat.

Tekstvak 10 **Grondmonsters in gemeentelijke depots**

Provinciale depots gaven in 2016 aan moeite te hebben met de opslag van monsters, vooral van onbewerkte monsters in grote emmers of big bags. Het risico op schimmel, de omvang van de monsters en het – dikwijls – ontbreken van een vraagstelling of doel, waarmee de monsters bewaard moeten worden, weerhoudt provinciale depots ervan deze aan te nemen en (langdurig) op te slaan.

Gemeentelijke depots ervaren de problemen met en bezwaren tegen monsters niet. Ongeacht de aanwezigheid van eventuele toekomstige onderzoeksmogelijkheden neemt twee derde van de gemeentelijke depots onbewerkte grondmonsters aan en nagenoeg alle gemeentelijke depots hebben nog onuitgewerkte grondmonsters liggen. Onderzoekspotentie van monsters is voldoende reden om deze aan te nemen: 'Je weet immers nooit of er in de toekomst nog een budget voor beschikbaar komt, en het zou (eeuwig) zonde zijn als de monsters dan zijn verwijderd', zo luidt de redenatie.

Vier depots hebben ervaren dat onbewerkte monsters – zelfs als zij inmiddels beschimmeld zijn – nog steeds geschikt zijn voor onderzoek, en zeer waardevolle informatie kunnen bevatten. Zelfs van dertig jaar oude grondmonsters blijkt de conditie nog uitstekend te zijn, aldus een gemeentelijke depotbeheerder.

Vooral van de eigen opgravingsdienst worden onbewerkte grondmonsters aangenomen. Gemeentelijke archeologen weten precies welke grondmonsters potentieel interessant zijn voor onderzoek. Ook als dergelijk onderzoek niet begroot is binnen het project waarin zij zijn genomen, kan de wens bestaan deze te bewaren. De vervlechting van depot en opgravingsdienst is hier goed zichtbaar. Tien gemeentelijke depots hebben ook mogelijkheden om zelf aan de slag te gaan met het verwerken en/of onderzoeken van grondmonsters, al dan niet met vrijwilligers.

Er is overigens meestal geen speciale klimaatruimte voor de opslag van onbewerkte grondmonsters. Ze worden wel vaak apart gezet, bijvoorbeeld in een externe loods, of ze belanden in de transitoruimte. Ook worden ze wel geseald om ze vochtig te houden en eventuele schimmels en verspreiding daarvan tegen te gaan (zie verder bijlage 1, paragraaf 3.5.1).

De depotbeheerders zijn zich hiervan bewust, maar hebben zo een-twee-drie niet de tijd en/of middelen voor een oplossing.

Documentatieruimtes

Documentatie ligt in zeven depots opgeborgen onder de juiste klimaatomstandigheden en foto- en diamateriaal in twaalf depots. De gemeentelijke depotbeheerders maken zich hier overigens geen zorgen over. Een groot deel heeft alle documentatie inmiddels (bijna) geheel digitaal opgeslagen of is daar momenteel mee bezig. Hetzelfde geldt voor alle foto- en diamateriaal. Uiteindelijk zal er, net als bij de provinciale depots, een volledige digitaal schaduwarchief van de opgravingsdocumentatie zijn (tekstvak 11).

4.4 Beheer

Net als bij provinciale depots geldt dat er op het vlak van het beheer nog veel verbeterd kan worden. Met name de klimaatmonitoring schiet tekort. Gemeentelijke depotbeheerders monitoren het klimaat nauwelijks in de verschillende ruimtes en er is vaak geen zicht op eventuele schommelingen. De helft van de gemeentelijke depots (13) heeft in geen enkele of slechts in één ruimte een datalogger. Slechts zeven gemeentelijke depots hebben in alle (of alle uitgezonderd een) ruimte(s) dataloggers voor temperatuur en relatieve luchtvochtigheid.

Het hebben van dataloggers betekent overigens ook niet dat het klimaat daadwerkelijk gemonitord wordt. Enkele depots geven aan

Gemeentelijke depotbeheerders monitoren het klimaat nauwelijks en er is vaak geen zicht op eventuele schommelingen.

niet aan klimaatmonitoring te doen, omdat ze al weten dat het klimaat niet goed is en de schommelingen te groot zijn. Zij hebben echter momenteel geen mogelijkheden noch middelen om hier iets aan te doen.
Ook de controle van kwetsbare materialen kan verbeterd worden. Slechts zeven depots doet dit enigszins gestructureerd. In de overige gemeentelijke depots worden kwetsbare materialen niet volgens een plan gecontroleerd op achteruitgang, maar wordt daar alleen op gelet als de lades en dozen geopend worden vanwege andere werkzaamheden.
De beveiliging van gemeentelijke depots varieert. Voor brand en inbraak is in de meeste depots wel iets van beveiliging en/of alarmsystemen aanwezig. Voor wateroverlast daarentegen is bijna nooit iets geregeld. Ook aan de preventie van ongedierte en schimmel wordt in het algemeen weinig gedaan.
Twee gemeentelijke depots hebben in het geheel geen beveiliging tegen brand, braak, wateroverlast of ongedierte en schimmel.
Sommige gemeentelijke depots zijn gehuisvest in oude schoolgebouwen of andere (historische) gebouwen die hun oorspronkelijke functie verloren hebben, of die op basis van de omvang in gebruik genomen zijn. Deze gebouwen zijn vaker moeilijk te beveiligen en ook het beheersen van het klimaat is hier ingewikkelder en moeilijker te realiseren.

Tekstvak 11 Digitale back-up van analoge documentatie

Hoewel hiertoe geen plicht of opdracht bestaat, worden van analoge data steeds vaker digitale back-ups gemaakt. Deze tendens was bij de provinciale depots duidelijk zichtbaar, en dat is bij de gemeentelijke depots net zo. Slechts drie depots hebben in het geheel geen analoge documentatie gedigitaliseerd. Alle andere depots hebben een groot deel van de documentatie gedigitaliseerd, of zijn daar momenteel mee bezig. Elf gemeentelijke depots digitaliseren alles (schriftelijke documentatie, tekeningen, foto's en dia's). Anderen kiezen soms alleen voor het scannen van dia's en tekeningen. Schriftelijke documentatie wordt door zeven gemeentelijke depots niet gedigitaliseerd; tekeningen niet door zes depots en dia's niet door zeven depots. Foto's worden het vaakst niet gedigitaliseerd (9).
De originele analoge data worden in alle gevallen eveneens blijvend bewaard. De digitaliseringsslag dient zowel het back-upbeleid, als het vergroten van de toegankelijkheid van de data. Aangezien digitale gegevens van depots in de meeste gevallen ook op de centrale server van de gemeente worden opgeslagen, is de extra (externe) back-up van de analoge data die hierdoor ontstaat een mooie bijvangst.

Door de gemeentelijke depots wordt veel aandacht besteed aan het wekken van belangstelling voor archeologie bij een breed publiek.

5 Toegankelijkheid

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt op hoofdlijnen besproken of, en hoe, de vondsmaterialen en de bijbehorende (analoge) documentatie in de gemeentelijke depots toegankelijk zijn voor onderzoekers en publiek. Zijn de vondsten en de documentatie zodanig geregistreerd en ontsloten, dat onderzoekers daar gemakkelijk toegang toe hebben en de gegevens kunnen gebruiken voor synthetiserend onderzoek? Kan geïnteresseerd publiek terecht in het depot? En zo ja, wat is daar dan te zien?
In de paragrafen 5.2 en 5.3 wordt besproken in hoeverre vondstcomplexen en analoge documentatie zijn ontsloten en of ze fysiek toegankelijk zijn. De ontsluiting en toegankelijkheid van digitale documentatie wordt vanwege de specifieke problematiek apart behandeld in hoofdstuk 6. In paragraaf 5.4 wordt beschreven of depots hun collectie toegankelijk maken voor een breder publiek. Voor een gedetailleerde analyse wordt verwezen naar bijlage 2.

5.2 Collectiebeheersysteem

Een collectiebeheersysteem bevat veel gegevens die tijdens de opgraving en de uitwerking zijn gegenereerd. Het dient meerdere doelen. Ten eerste de standplaatsregistratie, om vondsten, monsters en opgravingsdocumentatie die in depot zijn geplaatst, terug te vinden. Ten tweede moet het systeem het mogelijk maken om kruisverbanden te leggen: de betreffende opgravingsdocumentatie moet bij het vondstmateriaal gezocht kunnen worden, en vice versa. En ten derde moeten er vragen gesteld kunnen worden over de samenstelling van de gehele collectie, om synthetiserend onderzoek mogelijk te maken. Denk bijvoorbeeld aan vragen of een bepaald type aardewerk ooit binnen de gemeente gevonden is.
Omdat de meeste gemeenten met een archeologisch depot (het merendeel van de) gemeentelijke opgravingsprojecten zelf uitvoeren, hebben zij veel gegevens al 'in huis'. Het ligt dan ook voor de hand dat gemeentelijke depots voor de registratie van de collectie op zoek gaan naar een applicatie die zowel gebruikt kan worden voor het verzamelen en vastleggen van de opgravingsdata, als voor het beheer van het statische depot. Dit is een ander uitgangspunt dan bij de provinciale depots, die er primair op ingericht zijn om de uitwerkingsgegevens van verschillende uitvoerders in ontvangst te nemen en te ontsluiten.
In de praktijk blijkt dit lastig te realiseren. Belangrijkste oorzaak is dat softwareprogramma's voor het documenteren van opgravingen (nog) niet zijn ingericht voor standplaatsregistratie in depots. Er is wel softwareprogrammatuur die ook een module voor depotbeheer aanbiedt, maar in de praktijk blijkt het werken hiermee (nog) niet te voldoen aan de eisen die depotbeheerders stellen. Voor enkele voormalige gebruikers was dit zelfs aanleiding om te stoppen met het gebruik van die software.
Een complicerende factor is dat een gemeentelijk depot functioneert binnen de gemeentelijke organisatie en niet altijd vrij is in de keuze voor een collectiebeheersysteem. Soms is de depotbeheerder gebon-

den aan een gemeentelijk systeem dat breder gebruikt wordt. Soms gaat het om systemen op afdelingsniveau. Zo zijn er depots die gebruik maken van een archiefgerelateerd systeem, omdat zij onder dezelfde afdeling vallen als het gemeentearchief, terwijl een depot dat deel uitmaakt van de afdeling gemeentelijke musea een museaal systeem tot zijn beschikking krijgt. Maar er zijn ook gemeenten die de ambitie hebben om alle data binnen de gemeente via één centraal systeem te beheren. Ook deze systemen zijn niet altijd optimaal voor ontsluiting van archeologische data. Bovendien kan de positionering van depots binnen de gemeentelijke organisatie en gemeentelijke ambities in databeheer aan verandering onderhevig zijn, waardoor (meermaals) een overstap gemaakt moet worden naar een ander registratiesysteem. Zo heeft een van de bezochte depots eerst alle gegevens ingebracht in een registratiesysteem voor archieven, ook al was dat niet erg geschikt voor archeologische vondsten (er konden bijvoorbeeld geen afmetingen ingevoerd worden). Na een reorganisatie is het depot aan het gemeentelijk museum gekoppeld. Men is nu druk doende alle gegevens zo goed mogelijk over te zetten naar het systeem dat het gemeentelijk museum gebruikt.
Een derde aspect dat een rol speelt, is dat niet alle gemeentelijke archeologische diensten zich bewust zijn van het verschil tussen het beheren van een statisch depot, waar onderzoekers van buiten terecht moeten kunnen voor synthetisch onderzoek, en het beheren van een werkdepot. De knip tussen 'werkvoorraad' en 'bron voor toekomstig onderzoek' is hier niet gemaakt (zie ook paragraaf 3.2). Er is dan weliswaar een aantal registraties: een vondstregistratie per project, een (analoog of digitaal) overzicht waar de dozen en/of individuele objecten van ieder project geplaatst zijn, een mappenstructuur op de server. Maar dit is nog geen volwaardig collectiebeheersysteem.

Tekstvak 12 **Depot Beheer Systeem (DBS): initiatief van de provincies**

De provincies Gelderland, Utrecht en Noord-Brabant zijn in 2015 een initiatief gestart om te komen tot een landelijk Depot Beheer Systeem (DBS), waarmee informatie over alle in de archeologische depots opgeslagen vondsten en documentatie ontsloten kan worden. Hoewel het initiatief hiertoe door provincies is genomen, is het systeem zo ingericht, en wordt het vanaf medio 2018 zo beheerd, dat ook gemeentelijke depots hierop kunnen aansluiten. De gemeentelijke depotbeheerders zijn op dit moment niet aangehaakt.

Het merendeel van de gemeentelijke depotbeheerders staat zeer terughoudend tegenover deze ontwikkelingen – als ze er al van op de hoogte zijn. Belangrijkste voorbehoud is dat het DBS de bestaande registratiegegevens moet kunnen inlezen. Een bijkomende moeilijkheid is dat de gemeentelijke depots zijn ingebed in de gemeentelijke organisatie, en daardoor soms gebonden zijn aan het gebruik van bepaalde registratiesystemen (paragraaf 5.2). Vooral daar waar het depot onder dezelfde afdeling valt als het gemeentelijke museum en/of het gemeentelijke archief gaat de voorkeur uit naar een systeem dat voor meerdere afdelingen bruikbaar is, en niet alleen voor archeologie.

Kruisverbanden kunnen niet worden gelegd en zoekvragen door de gehele depotcollectie zijn niet mogelijk. Dit is soms eenvoudigweg een blinde vlek. Zo merkte de gemeentelijk archeoloog van een middelgroot depot met circa 3.000 dozen op: '*Het zit in onze hoofden, bij welke projecten een bepaald type aardewerk is gevonden*'. Hij was zich er niet van bewust dat de collectie daarmee voor buitenstaanders feitelijk ontoegankelijk is. Een en ander heeft tot gevolg dat de gemeentelijke depots voor wat betreft ontsluiting een behoorlijke achterstand hebben in vergelijking met provinciale depots. Vier depots hebben (nog) geen enkel depotregistratiesysteem. Twaalf depots gebruiken zelf ontwikkelde systemen, meestal op basis van Access. Dit heeft weliswaar het voordeel dat deze goed aansluiten op de opgravingsadministratie, maar zelf ontwikkelde modules zijn ook kwetsbaar, bijvoorbeeld als degene die de module gebouwd heeft de organisatie verlaat. Een deel van deze depotbeheerders is dan ook naarstig op zoek naar een betere oplossing.

Elf depots hebben een bestaand collectiebeheersysteem aangeschaft. De depotbeheerders zijn hier over het algemeen niet geheel tevreden mee en sommige overwegen om over te stappen naar een ander systeem. Daarbij moet bedacht worden dat het (meermaals) overstappen naar andere registratiesystemen bijna altijd leidt tot informatieverlies, omdat een conversie naar een ander systeem zelden of nooit zonder slag of stoot verloopt, en gegevens – soms op grote schaal – verloren gaan. Zoals een van de depotbeheerders het zelf omschreef 'het blijft tobben'. Daar komt nog bij dat meer dan de helft van de depots (17) – soms forse – registratieachterstanden heeft.

Een belangrijk zorgpunt in dit verband is dat de grote variëteit in collectiebeheersystemen bij gemeentelijke depots een barrière kan vormen voor de ontwikkeling van een landelijk depotbeheersysteem als het Depot Beheer Systeem (DBS) (tekstvak 12). Aan de andere kant biedt het kansen als het DBS een aanvaardbare oplossing zou kunnen bieden voor de gemeentelijke

depotbeheerders die nu nog zoekende zijn naar een beter systeem.

5.3 Toegang tot vondstmaterialen en analoge documentatie

Gemeentelijke depots zijn doorgaans erg dynamisch: er zijn meerdere medewerkers en vrijwilligers werkzaam, bezig met de uitwerking van onderzoek of op zoek naar materiaal voor educatieve doeleinden. Dozen worden geregeld uit het depot gehaald en weer terug gezet. Tekeningen worden regelmatig ter hand genomen bij de voorbereiding van nieuwe projecten. Hierin verschillen gemeentelijke depot van provinciale depots, waar de depotbeheerder vaak de enige is met toegang tot de depotruimte, en waar het aantal bewegingen geringer is.
Dit verschil in dynamiek komt tot uiting in de maatregelen die veel depotbeheerders hebben getroffen om het depot fysiek toegankelijk te maken. Anders dan de provinciale depots, beschikt het merendeel van de gemeentelijke depots over plattegronden van het depot (16). Deze worden ook bijna allemaal doorlopend geactualiseerd. Depots die geen plattegrond hebben, volgen vaste systemen voor nummering van stellingen en planken met een chronologische plaatsing van projecten, waardoor vondstdozen gemakkelijk te vinden zijn.
Hoewel de fysieke toegankelijkheid tot vondstmaterialen hierdoor over het algemeen redelijk is, is deze toch lang niet altijd optimaal, omdat een deugdelijk collectiebeheersysteem nogal eens ontbreekt (zie paragraaf 5.2). Voor het terugvinden van een individuele vondst moet dan in meerdere dozen of op meerdere plekken gezocht worden. Bij twee gemeentelijke depots is het twijfelachtig of vondsten en vondstdozen teruggevonden kunnen worden. In deze depots is niet alleen (nog) geen sprake van een (volledige) standplaatsregistratie, maar er is ook geen plattegrond, en in de plaatsing van dozen en losse objecten (specials) is geen herkenbare systematiek gevolgd.
Ook de analoge documentatie is over het algemeen fysiek goed toegankelijk – deze wordt meestal op de werkvloer bewaard –, maar de ontsluiting is matig. Bij minder dan de helft van de depots (9) is de analoge documentatie in het collectiebeheersysteem geregistreerd of digitaal toegankelijk gemaakt.

5.4 Faciliteiten en publieksbereik

De gemeentelijke depots zijn over het algemeen goed toegerust om de (wetenschappelijke) onderzoeker te ontvangen en ondersteuning te bieden bij de bestudering van archeologische vondsten en bijbehorende documentatie. Omdat het merendeel van de depots onderdeel uitmaakt – of heeft uitgemaakt – van een opgravende en uitwerkende dienst, zijn er over het algemeen veel onderzoeksfaciliteiten aanwezig die ook ter beschikking staan aan externe onderzoekers. Bijkomend voordeel is dat een onderzoeker direct navraag kan doen bij medewerkers die zelf bij het veldonderzoek betrokken zijn geweest of de verhalen kennen over oud onderzoek van (ex-)collega's. Dit is een belangrijke meerwaarde van gemeentelijke depots boven provinciale depots, waar de medewerkers – behoudens bijzondere gevallen – niet bij het uitvoerende onderzoek betrokken zijn geweest.
Deze meerwaarde wordt deels weer teniet gedaan doordat gemeentelijke depots vaker dan provinciale depots onvolledige registratiesystemen hebben, waardoor het niet

Tekstvak 13 **Collecties buiten archeologische depots**

Net als bij de provinciale depots geldt voor de meeste gemeentelijke depots dat niet de gehele gemeentelijke collectie in het gemeentelijke depot ligt. Vier depots geven aan daar wel vanuit te gaan, maar de depotbeheerders van de overige 23 gemeentelijke depots weten dat er materiaal elders ligt. Vooral gemeentelijke musea hebben vaak collectiestukken in bezit of beheer. Maar ook lokale amateurverenigingen en particulieren hebben collecties in huis, soms bijzondere en van grote waarde. In enkele gevallen bestaat er onenigheid over de eigendom ervan en soms beschouwen instellingen dit als bruikleen, maar zijn er geen bruikleenovereenkomsten.

mogelijk is zoekvragen uit te zetten binnen de gehele collectie. Waar wel collectiebeheersystemen zijn, zijn deze meestal (18 van de 23) niet toegankelijk voor bezoekers. De ontwikkeling van interne of externe beeldbanken staat bij de meeste gemeenten nog in de kinderschoenen. Gemeenten zijn hierin veel minder ver dan de provinciale depots.
Daarentegen wordt door de gemeentelijke depots veel aandacht besteed aan het wekken van belangstelling voor archeologie bij een breed publiek. Een derde van de depots heeft een communicatieplan (9). Diverse depots zijn voor publiek geopend, doorlopend, op vaste tijden, of tijdens rondleidingen. Verschillende depotbeheerders gaven aan dat er belang aan wordt gehecht dat het depot op een locatie zit waar mensen gemakkelijk langskomen: in een bibliotheek bijvoorbeeld of naast het plaatselijk museum. De meeste depots liggen dan ook in of nabij de binnenstad (15), of hebben daar een dependance waar publiek welkom is (3) (zie bijlage 1).
Bijna alle depots (uitgezonderd twee) beschikken over expositieruimte, hetzij in het depot zelf, hetzij in gemeentelijke musea of elders. Ook wordt veel gebruik gemaakt van social media, zoals Facebook, Twitter en Archeo Hotspot. De communicatie richt zich daarbij vooral op de jeugd: een rijke variatie aan lessen, lespakketten, speurtochten, kinderboeken, video's, en 'knuffelscherven' zorgt ervoor dat kinderen kennis kunnen maken met de leefwijze van de vroegere inwoners van de stad waarin zij wonen.
De investeringen in publieksaandacht van de gemeentelijke depots zijn terug te zien in de Erfgoedmonitor.[21] Gemeentelijke depots blijken veel meer bezoekers te ontvangen dan provinciale depots. Zo brachten in 2016 ruim 200.000 mensen een bezoek aan een gemeentelijk depot, tegen ongeveer 4.000 bezoekers bij provinciale depots. Deze vergelijking is niet helemaal representatief, omdat het depot in Den Bosch in verband met de Jeroen Bosch tentoonstelling alleen al 30.000 bezoekers trok, tegen 2.000 in 2013. Maar ook in 2013 was het aantal bezoekers van depots in gemeenten veel groter dan provincies: ruim 55.000 bezoekers tegen 2.700.
Daar staat tegenover dat bij provincies meer verzoeken om (onderzoeks)informatie binnenkomen: ongeveer 1.800, tegen bijna 1.100 bij de gemeentelijke depots. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat onderzoekers zich waarschijnlijk met verzoeken om informatie eerder wenden tot provinciale depots, in de veronderstelling dat de provinciale depots een grotere omvang en rijkere collectie hebben dan gemeentelijke depots. Dat is echter niet het geval (zie tekstvak 2).

Tekstvak 14 ***Datadragers***

De digitale ontwikkelingen gaan snel. Tijdens de inspectieronde bij de provinciale depots in 2015 werd het nog noodzakelijk gevonden in de vragenlijst een onderdeel op te nemen over het behoud en beheer van digitale datadragers zoals cd-roms, waarmee oorspronkelijke opgravingsgegevens werden overgedragen aan het depot.

Twee jaar later, tijdens de bezoekronde aan gemeentelijke depots, bleken de betreffende vragen volstrekt achterhaald. Er wordt nagenoeg geen gebruik meer gemaakt van digitale datadragers. Het merendeel van de gegevens wordt tegenwoordig overgedragen via WeTransfer, of via een dropbox. Het komt nog wel voor dat data worden geleverd op een USB-stick, maar de inhoud daarvan wordt bij ontvangst direct overgezet op de server. De USB-stick fungeert uitsluitend als 'transportmiddel' en wordt dan ook niet gezien als iets dat 'bewaard en behouden' moet worden.

6 Behoud en ontsluiting van digitale data

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt op hoofdlijnen besproken hoe de gemeentelijke depots omgaan met de digitaal gegenereerde opgravingsdocumentatie. In paragraaf 6.2 wordt beschreven hoe gemeenten borgen dat de digitale data behouden blijven. In paragraaf 6.3 wordt behandeld of gemeenten maatregelen treffen om digitale data duurzaam toegankelijk te houden. Een gedetailleerde analyse van deze onderdelen is te vinden in bijlage 3.

6.2 Opslag en beheer

Omdat opgravingen veelal door de gemeente zelf worden uitgevoerd, krijgen gemeentelijke archeologische depots meestal maar weinig, en soms helemaal geen digitale gegevens van derden aangeleverd. Dit is een belangrijk verschil met provinciale depots, die zelf geen onderzoek doen, en waar alle digitale gegevens door derden aangeleverd worden.

Gemeentelijke depots stellen dan ook, veel vaker dan provinciale depots, specifieke voorschriften aan de digitale informatie die zij van derden ontvangen (18). Het streven is er vooral op gericht om de door derden gegenereerde informatie zo soepel mogelijk in het eigen gemeentelijke informatiesysteem te integreren. Relatief vaak wordt dan ook de eis gesteld dat data in een bepaald softwareprogramma (Access) of een bepaalde bestandsvorm (Pdf) worden geleverd. Dit gebeurt dikwijls via voorschriften in het programma van eisen (PvE).

De digitale data van derden worden na ontvangst meestal overgezet op de centrale server van de gemeente. De gemeentelijke ICT-afdelingen zijn dan ook veel nauwer betrokken bij het beheer van de archeologische data dan bij de provincies het geval is. Zo ligt bij alle gemeenten de verantwoordelijkheid voor het maken van back-ups primair bij de gemeentelijke ICT-afdeling. Bovendien is de ICT-afdeling – soms in samenwerking met de gemeentelijke archiefdienst – bij iets minder dan de helft van de depots (11) verantwoordelijk voor het beheer van de data. Dit heeft als voordelen dat het beheer van de digitale informatie in professionele handen is, dat de verantwoordelijkheden zijn belegd en dat er regels zijn vastgelegd voor de omgang met digitale data. Bij gemeentelijke depots waar het beheer primair bij het depot zelf ligt, is dat lang niet altijd het geval. Daar is de situatie vergelijkbaar met de provinciale depots, waar vooral de individuele kennis en kunde van de depotmedewerkers van invloed is op de kwaliteit van het beheer van de digitale data. Het beheer door de gemeentelijke ICT-afdeling heeft echter ook nadelen. Zo stellen

de ICT-beheerders nog wel eens beperkingen aan de omvang van bestanden of mappen. Dit is vooral problematisch bij digitale tekeningen en foto's. Depotbeheerders ervaren ook wel eens dat bij het schonen van bestanden gegevens (tijdelijk) verloren gaan, of dat links naar documentatie in de standplaatsregistratie of op de website niet meer werken omdat bestanden of mappen zijn hernoemd of verplaatst naar een andere server. Voor enkele depotbeheerders is dit aanleiding om zelf ook een back-up te maken, of een analoog 'schaduwarchief' bij te houden.

6.3 Duurzame toegankelijkheid

De digitale documentatie die in het gemeentelijk depot aanwezig is, zal niet altijd gemakkelijk terug te vinden zijn. Bij de helft van de depots (12) met een registratiesysteem wordt de digitale documentatie niet in het collectiebeheersysteem vastgelegd. Dit kan weliswaar deels ondervangen worden door digitale documentatie in een vaste mappenstructuur onder te brengen en van metadata te voorzien, maar ook dat gebeurt niet bij alle gemeentelijke depots. Zeker bij deels analoog gedocumenteerde projecten is het niet ondenkbaar dat een onderzoeker relevante documentatie over het hoofd zal zien.

Gemeentelijke depotbeheerders zijn zich echter zeer bewust van de wenselijkheid om digitale data duurzaam leesbaar en toegankelijk te houden. Dit heeft ook te maken met de positie van de gemeentelijke archeologische depots. De digitale data hebben bij gemeenten, anders dan bij provinciale depots, ook een belangrijke functie als 'werkarchief' voor de gemeentelijke archeologische dienst. Zij maken deel uit van de aanwezige archeologische kennis over de gemeente, waarop teruggegrepen wordt bij de voorbereiding of uitwerking van nieuw archeologisch onderzoek.

Gemeentelijke depotbeheerders beschikken nagenoeg altijd over de applicaties die nodig zijn om de databestanden te openen. Daarbij speelt een rol dat bij aanlevering door derden nogal eens de eis gesteld wordt dat deze moeten worden aangeleverd in een bestand dat voor de gemeentelijke depotbeheerder leesbaar is (paragraaf 6.2). Gemeentelijke depotbeheerders kunnen dan ook – anders dan de provinciale depotbeheerders – vrijwel altijd de bestanden die door derden worden aangeleverd, controleren op volledigheid en correctheid. Zes gemeenten controleren bovendien of de uitvoerders de documentatie ook (volledig) in DANS hebben geplaatst, en spreken uitvoerders die dat niet doen daarop aan (tekstvak 16).

Circa de helft van de gemeentelijke depothouders (12) geeft bovendien aan dat er in hun ogen voldoende maatregelen zijn getroffen om data op de lange termijn leesbaar te houden. Vaak zorgt de gemeentelijke ICT-afdeling daarvoor (8), maar het komt ook voor dat binnen het depot zelf iemand daarvoor verantwoordelijk is gesteld (4).

Tekstvak 15 ***Analoge back-up van digitale documentatie***

Zes gemeentelijke depots bewaren alle digitale data ook in analoge vorm. Eén depot gaat zelfs zo ver dat alle documentatie, inclusief foto's, op zuurvrij papier geprint wordt, en vervolgens ondergebracht wordt in het gemeentearchief. Vijf depots printen een deel van de digitale data, zoals de protocolmappen. Ruim de helft van de depots (14) geeft echter aan digitale data niet (meer) te printen.

Tekstvak 16 E-depots: gemeenten, provincies en DANS

Veel gemeenten zijn de afgelopen jaren pilots gestart voor de ontwikkeling van een eigen e-depot. In eerste instantie kwam de aanzet hiertoe van de gemeentelijke archiefdiensten, met als doel de gemeentelijke archiefbescheiden duurzaam te bewaren en te ontsluiten. Maar ook de voorbereidingen voor de Omgevingswet en het daarbij horende Digitaal Systeem Omgevingswet (DSO) vormen een impuls voor de ontwikkeling van een eigen e-depot. Het is niet denkbeeldig dat gemeenten die een e-depot ontwikkeld hebben, er vervolgens voor kiezen daarin ook (alle) archeologische onderzoeksdocumentatie te (laten) plaatsen. Een paar gemeenten treffen daartoe al voorbereidingen.
De KNA 4.0 schrijft 'waar mogelijk' plaatsing in 'een e-depot' voor, waarbij e-depot wordt geformuleerd als 'een minimaal conform de Data Seal of Approval (DSA), gecertificeerd depot voor duurzame opslag van digitale gegevens'. Maar de KNA 4.0 stelt ook dat het doel van depotbeheer is 'het duurzaam opslaan en toegankelijk houden van digitale onderzoeksgegevens voor later onderzoek'. Een gemeente die de archeologische projectdocumentatie uitsluitend in het – conform de DSA gecertificeerde – gemeentelijk e-depot wil (laten) plaatsen, zal er dus ook zorg voor moeten dragen dat alle data in dit e-depot zonder restricties voor derden toegankelijk zijn en blijven.
Het is de vraag of het wenselijk is dat archeologische onderzoeksdata over meerdere (gemeentelijke) e-depots verspreid raken. Tot 1 juli 2016 moesten alle opgravende organisaties de digitale onderzoeksgegevens overdragen naar één landelijk e-depot, ondergebracht bij DANS. In de praktijk doen de meeste organisaties dat nog steeds. Ook het landelijk Depot Beheer Systeem (DBS, tekstvak 12) is zo ingericht dat automatisch alle data in DANS terecht komen.
Versnippering van archeologische onderzoeksgegevens over verschillenden e-depots is niet in het belang van synthetiserend onderzoek. Het zou daarom een goede zaak zijn als gemeentelijke archeologische depots aansluiting zoeken bij het landelijke DBS, of in ieder geval de eigen data ook hierin (laten) plaatsen. Provincies zouden dit als voorwaarde kunnen stellen wanneer zij een gemeente toestemming geven voor het houden van een archeologisch depot. Maar ook de beroepsgroep zelf heeft daartoe de mogelijkheid door dit in de richtlijn (BRL en KNA) te regelen.

De duurzame toegankelijkheid lijkt dus bij gemeentelijke depots beter geregeld dan bij provinciale depots. Maar hier past wel enige nuance. De verschillen in aanpak tussen de diverse gemeenten zijn groot. In het beste geval is duurzaam informatiebeheer een speerpunt van het gemeentelijk beleid en is het archeologische depot daarop volledig aangesloten. Maar er zijn ook depots die de oplossing zoeken in het (laten) converteren van alle data naar een Office-applicatie (Access, Excel) of Acrobat (Pdf), in de verwachting dat deze bestanden langdurig beschikbaar zullen blijven. Ook het analogiseren van digitale data komt voor (tekstvak 15). Het kwaliteitsverlies dat bij deze 'oplossingen' optreedt, bijvoorbeeld doordat oorspronkelijke *queries* niet meer mogelijk zijn, wordt daarbij voor lief genomen.
De inbedding in de gemeentelijke ICT-infrastructuur speelt hierbij soms een rol. Gemeentelijke ICT-afdelingen hechten aan standaardisering van pakketten, niet alleen vanwege het kostenaspect, maar ook omwille van de veiligheid van gemeentelijke computersystemen. Applicaties die in het archeologisch veld gebruikelijk zijn, zijn daardoor niet bij alle gemeentelijke depots beschikbaar. Dit geldt overigens ook voor meer algemene applicaties als Access en diverse tekenprogramma's. Depotbeheerders zijn weliswaar creatief in het vinden van oplossingen, als het downloaden van (illegale) viewers of het werken met een (oude) stand alone-computer, maar dat is niet ideaal.

Een van de meest onverwachte constateringen is dat provinciale en gemeentelijke depots weliswaar hetzelfde doel hebben, maar aanzienlijk verschillen in de realisering daarvan.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Algemeen

In de voorgaande hoofdstukken zijn de diverse aspecten van het depotbeheer in de gemeentelijke archeologische depots aan de orde gekomen. In dit hoofdstuk wordt teruggegrepen op de vraagstelling van het onderzoek: is er sprake van een verantwoorde opslag met het oog op zowel behoud als toegankelijkheid? Op welke punten voldoen de gemeentelijke depots aan hun taak, en welke punten komen in aanmerking voor verbetering?

Daarbij moet een kanttekening worden gemaakt. Er zijn grote verschillen tussen de diverse gemeentelijke depots, zowel in omvang en samenstelling van de collectie, als in huisvesting en inrichting van de organisatie. Het kleinste depot bezit zo'n 300 dozen en wordt geheel gerund door vrijwilligers; het grootste draagt zorg voor meer dan 25.000 dozen en maakt onderdeel uit van een dienst met een uitgebreide staf. Dit maakt het lastig om algemene uitspraken te doen. Het individuele depot zal zich dus niet altijd herkennen in deze algemene conclusie.

In de eerste paragraaf komt de vraag aan de orde in hoeverre de gemeentelijke depots zijn toegerust voor hun taken. Vervolgens wordt deze conclusie in een breder kader geplaatst: hoe ligt dit in vergelijking met de provinciale archeologische depots? Het hoofdstuk eindigt met enkele aanzetten tot verbetering.

7.2 Gemeentelijke depots

Gemeentelijke depots zijn ingebed in de gemeentelijke organisatie en zijn als onderdeel van de gemeentelijke archeologische dienst nauw betrokken (geweest) bij andere archeologische processen in de archeologische monumentenzorg. Dit heeft consequenties voor de diverse aspecten die bij depotbeheer aan de orde komen: behoud en ontsluiting van de vondstmaterialen en analoge documentatie, toegankelijkheid van de digitale documentatie, en de publiekstoegankelijkheid van de collectie.

De omstandigheden voor het langdurig behoud van vondsten en analoge documentatie zijn over het algemeen matig. Achtergrond hiervan is dat de aandacht van oudsher meestal gericht was op het doen van opgravingen en minder op het houden van een adequaat depot. Veel depots hebben slechts een of enkele geconditioneerde opslagruimtes, en in enkele gevallen helemaal geen. Waar wel geconditioneerde ruimtes zijn, zijn deze vaak niet adequaat. De klimaatcondities worden bovendien zelden gemonitord. Dit betekent dat archeologische objecten schade op kunnen lopen, en uiteindelijk zelfs verloren kunnen gaan. Vooral de materiaalgroep metaal is wat dat betreft kwetsbaar. Het is dan ook zorgelijk dat slechts de helft van de gemeentelijke depots hiervoor een geschikte klimaatruimte heeft. Ook analoge documentatie wordt nauwelijks op adequate

wijze bewaard (al wordt dit weliswaar deels ondervangen doordat bijna alle gemeenten de analoge documentatie deels, of geheel, digitaliseren).
De depotbeheerders kennen echter hun materiaal vaak goed, en weten welke de potentieel kwetsbare objecten zijn, omdat zij meestal ook betrokken zijn (geweest) bij het veldwerk. De expertise en faciliteiten die bij de meeste diensten aanwezig zijn voor het conserveren van opgegraven vondsten kunnen bovendien gebruikt worden voor vondsten in het depot waarvan de conditie niet meer stabiel is. Daarbij moet het voorbehoud worden gemaakt dat slechts bij een derde van de depots enigszins systematische materiaalcontroles worden uitgevoerd.
De ontsluiting van de vondstcomplexen en de bijbehorende documentatie laat te wensen over. Collectiebeheersystemen zijn vaak zelf gebouwde modules, omdat standaard collectiebeheersystemen niet voldoen aan de randvoorwaarden die een gemeentelijke dienst stelt: het systeem moet niet alleen naadloos aansluiten op de door de eigen dienst gegenereerde opgravingsgegevens, maar moet ook passen binnen de gemeentelijke ambities en de gemeentelijke ICT-structuur. De zelf ontwikkelde databases zijn soms rudimentair, en beeldbanken zijn er maar zelden. Vondstcomplexen die bij gemeentelijke depots liggen zijn daardoor niet, of niet gemakkelijk, doorzoekbaar voor externe onderzoekers. Met name de oudere en grotere gemeentelijke depots kampen met achterstanden waar het een goede en volledige registratie betreft, of hebben nog veel vondsten in huis die niet geconserveerd zijn.
Daarentegen is het behoud en het leesbaar houden van digitale documentatie bij de meeste depots op professionele wijze geregeld. Gemeenten hebben in bredere zin belang bij het zorgvuldig bewaren van de vergaarde kennis over het archeologische erfgoed in de bodem: deze vormt niet alleen de onderbouwing voor toekomstig archeologisch onderzoek in de gemeente, maar ook voor de gemeentelijke bestemmingsplannen, omgevingsvisies en besluiten. De digitale documentatie die in gemeentelijke depots binnenkomt, wordt dan ook altijd opgenomen in de gemeentelijke ICT-infrastructuur.
Gemeentelijke depots blijken verder bij uitstek in staat om archeologie onder de aandacht te brengen van het publiek. Het ‘in huis hebben’ van het hele archeologische proces draagt daar in belangrijke mate aan bij. Er zijn veel vrijwilligers en amateurarcheologen, die niet alleen in het veld meewerken, maar tevens bij de uitwerking in het depot aan de slag gaan. De uitwerking van eigen – ook vaak oude – projecten biedt aanleiding om de resultaten aan inwoners te presenteren, door middel van tentoonstellingen, of op een eigen website. Gemeentelijke archeologische depots leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan het creëren van een draagvlak voor archeologie.

7.3 Verschillen met provinciale depots

Een van de meest onverwachte constateringen tijdens het onderzoek was dat provinciale en gemeentelijke depots weliswaar hetzelfde doel hebben, maar aanzienlijk verschillen in de realisering daarvan. Dit heeft alles te maken met de context waarbinnen provinciale en gemeentelijke depots functioneren.

Voor provincies is het houden van een depot voor bodemvondsten een wettelijke verplichting. Een provinciaal archeologisch depot heeft een eigen juridische basis en staat meestal op enige afstand van zowel de provinciale organisatie als de rest van het archeologisch bestel. Het bestaansrecht van een gemeentelijk archeologisch depot is de gemeentelijke ambitie om zelf de zorg te dragen voor het archeologische erfgoed binnen het gemeentelijke grondgebied; het depot maakt meestal deel uit van een archeologische dienst die ook veldwerk (heeft) verricht. Dit verschil in positionering heeft op allerlei vlakken consequenties. Een paar opvallende voorbeelden ter illustratie:

- Gemeentelijke depotbeheerders ervaren geen noemenswaardige problemen bij de overdracht van vondsten en documentatie door derden, terwijl dit voor provinciale depots juist een knelpunt is. Ook de controle van de digitaal gegenereerde opgravingsgegevens op volledigheid en juistheid is bij de gemeentelijke depotbeheerders, anders dan bij provinciale depotbeheerders, geen punt van zorg. Gemeentelijke depots hebben hier het voordeel dat de gemeentelijke archeologische dienst voorschriften voor (digitale) documentatie van de opgraving, en voor selectie en conservering van materiaal kan (laten) vastleggen in het PvE. Bovendien is de gemeentelijke archeoloog bijna altijd actief betrokken bij de evaluatie en de selectie voorafgaand aan het formele overdrachtsmoment. Dit heeft overigens wel mede tot gevolg dat er bij gemeentelijke depots vrijwel geen gebruik gemaakt wordt van de pakbon. Gemeentelijke depots kunnen ze niet inlezen en veel depotbeheerders zien er de meerwaarde niet van. Zij lijken zich niet altijd te realiseren dat het voor externe opgravende partijen problematisch kan zijn om gegevens in een voorgeschreven format te moeten aanleveren. De pakbon is al sinds KNA versie 3.2 verplicht, maar theorie en praktijk liggen ver uit elkaar.
- Anders dan provinciale depotbeheerders hebben gemeentelijke depotbeheerders geen bezwaren tegen het aannemen van grondmonsters. Deze worden in bijna alle gemeentelijke depots opgeslagen en worden beschouwd als een waardevolle bron voor toekomstig onderzoek. Zelfs boorprofielen worden soms bewaard, vanuit de overweging dat er wellicht ooit een moment komt waarop deze (weer) van pas komen bij een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling. Daarbij speelt bovendien een rol dat gemeenten veelvuldig beschikken over vrijwilligers die ingezet kunnen worden voor het onderzoek (zeven, determineren) van grondmonsters. Provinciale depots hebben daar doorgaans niet de benodigde menskracht voor, en hebben minder of geen onderzoeksruimte en -middelen.
- In gemeentelijke depots is in vergelijking met de provinciale depots in materiële zin veel minder geïnvesteerd in behoudsmaatregelen: het realiseren van klimaatruimtes en goede fysieke bewaaromstandigheden. Waar provincies de afgelopen jaren *state of the art* depots hebben ingericht, of daar voorbereidingen toe treffen, is dit bij gemeenten maar mondjesmaat het geval. Zoals boven omschreven komt dit deels doordat het accent bij de gemeentelijke dienst vaak lag op opgraven. Maar ook de 'vrije keuze' voor het houden van een depot speelt een rol: gemeentelijke depots zijn qua bekosti-

ging kwetsbaarder dan provinciale depots. Het houden van een gemeentelijk depot is voor het college van B&W immers geen wettelijke taak. Depotbeheerders voelen zich afhankelijk van een gunstig politiek klimaat en zijn daarom soms terughoudend in het stellen van eisen.
- De dynamiek is in gemeentelijke depots beduidend groter dan in provinciale depots. Waar deze laatste voornamelijk als statisch depot fungeren, hoofdzakelijk gericht op de hoofdtaken behoud en toegankelijkheid, vinden in gemeentelijke depots veel activiteiten plaats. Vondsten worden geconserveerd, gerestaureerd, onderzocht en gefotografeerd; monsters worden verwerkt, en oud onderzoek wordt uitgewerkt. Hierbij zijn zowel archeologen als een grote groep vrijwilligers betrokken.

Dit alles heeft tot gevolg dat de bevindingen in dit onderzoek duidelijk verschillen van die in het onderzoek naar provinciale depots in 2016.
Over de provinciale depots werd geconcludeerd dat deze voor wat betreft behoud en toegankelijkheid van vondstmaterialen en analoge opgravingsdocumentatie een enorme verbeterslag gemaakt hadden. De bewaarcondities waren over het algemeen redelijk tot zeer goed. De omgang met digitale data was daar echter bij achtergebleven. De provinciale depots bleken verder goed toegankelijk voor onderzoekers, en er was een begin gemaakt met initiatieven om de collectie voor publiek te ontsluiten.
Dit ligt anders voor de gemeentelijke depots. Behoud en toegankelijkheid van vondstmaterialen en analoge opgravingsdocumentatie laten nogal eens te wensen over. Daarentegen bleek het bewustzijn van de problemen die de omgang met digitale data met zich meebrengt groot, en is er op dit punt dikwijls beleid. Maar door de matige ontsluiting zijn de gemeentelijke archeologische collecties voor, met name externe, onderzoekers vaak slecht toegankelijk, en blijven waarschijnlijk grotendeels onzichtbaar. Dat is zorgelijk, omdat meer dan de helft van het archeologisch erfgoed in gemeentelijke depots ligt opgeslagen. De gemeentelijke depots lopen wel voorop in de ontsluiting van het archeologisch erfgoed voor het publiek. Belangrijk daarin zijn vooral de educatieve initiatieven en het betrekken van vrijwilligers bij alle werkzaamheden in het depot.

7.4 Aanbevelingen

Concluderend kan vastgesteld worden dat gemeentelijke depots op een aantal onderdelen, zoals het interesseren van het grote publiek en beheer van digitale gegevens, goed presteren, maar dat vooral behoud en ontsluiting van de collectie meer aandacht verdienen.
De gemeentelijke depotbeheerders zijn zonder uitzondering zeer betrokken bij de door hen te beheren collectie, en over het algemeen erg creatief in het vinden van praktische oplossingen voor de problemen waarmee zij geconfronteerd worden. Het onderling uitwisselen van ervaringen, met provinciale depotbeheerders of onderling, kan een belangrijke potentiële bron voor verbeteringen vormen. Het zou goed zijn daartoe een reguliere overlegvorm – fysiek of digitaal – in het leven te roepen.
Depothouder en depotbeheerders zouden daartoe zelf het initiatief kunnen nemen.
Gezien de matige ontsluiting van de collecties in de gemeentelijke depots is het verder

noodzakelijk dat de gemeentelijke depots, individueel of collectief, de mogelijkheid krijgen aan te sluiten op het landelijk depotbeheersysteem (DBS) en daar ook daadwerkelijk toe overgaan. Het grootste knelpunt zal daarbij de invoering van de pakbon zijn, omdat het DBS uitgaat van aanlevering via de pakbon. Hoewel het gebruik van de pakbon al jaren verplicht is, wordt deze in de praktijk tot nu toe door maar enkele partijen gebruikt. Het merendeel van de gemeentelijke depots staat echter onverschillig, of ronduit afwijzend, tegenover het aanleveren via een pakbon.
Als zowel provinciale als gemeentelijke depots zijn aangesloten op het DBS zullen op termijn alle archeologische collecties via één portaal beschikbaar zijn voor onderzoekers en belangstellenden, en is bovendien de duurzaamheid van digitale data gewaarborgd door de plaatsing in DANS. Daarmee wordt recht gedaan aan de uitgangspunten van de *Nationale Strategie Digitaal Erfgoed* om te komen tot de ontwikkeling van een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten voor het verbeteren van de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed. [22]
Voor de provincie ligt hier, als ontwikkelaar van het DBS, en als aanwijzer van de gemeentelijke depots, een voortrekkersrol. Maar de provincie kan het niet alleen. Ook CCvD en SIKB kunnen een bijdrage leveren aan het creëren van meer draagvlak voor de pakbon bij gemeentelijke depots. Een evaluatie van het gebruik van de pakbon kan daarin een eerste stap zijn.
En vooral de gemeente die een archeologisch depot wil houden heeft hierin een belangrijke taak: het archeologisch erfgoed vertelt niet alleen het verhaal van de eigen stad, maar ook van de wijdere omgeving waarin de stad ligt. Bovendien kunnen de gemeentelijke collecties moeilijker gebruikt worden voor regio-overstijgend (vergelijkend) onderzoek.
Om 'gemeente overstijgende' onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, is het belangrijk dat ook onderzoekers van buitenaf de vondsten en documentatie kunnen raadplegen die in het gemeentelijk archeologisch depot liggen en dat de onderzoeksgegevens in ruimere context kunnen worden bevraagd. Het is noodzakelijk dat deze voor iedereen ontsloten worden. Dat betekent ook dat gemeenten in voorkomende gevallen bereid moeten zijn hiervoor middelen ter beschikking te stellen.

Tekstvak 17 Leren van elkaar

Opvallend bij de bezoekronde langs de depots was dat depotbeheerders vaak op een bepaald onderdeel in het beheer van het depot een sterke focus hebben, of op een bepaald vlak veel kennis. Zo is de een zeer ervaren met een goede conservering van materialen, terwijl de ander uitgebreid onderzoek doet naar grondmonsters of een grote vergelijkingscollectie heeft opgebouwd. Sommige gemeentelijke depotbeheerders komen periodiek bij elkaar (veelal per provincie), andere hebben nauwelijks externe contacten. Dat is jammer, omdat zij vaak tegen dezelfde problemen aanlopen. Een kijkje in de keuken van de buren kan veel nieuwe kennis opleveren, of handige tips.
Een goed voorbeeld daarvan is de metaalkamer opgetrokken uit polyester wandjes (zie foto, p.32). Deze klimaatkamer is inmiddels bij vier gemeentelijke depots aanwezig. Zij hebben elkaar hierover getipt en van informatie voorzien. Het is volgens de depotbeheerders een goedkoop alternatief dat op relatief eenvoudige wijze te realiseren is en bovendien goed werkt. Andere depots hebben geen of geen adequate metaalruimte, maar hebben geen weet van dit systeem.

Inhoudsopgave bijlagen

Bijlage 1: Behoud **54**

1.1 Inleiding **54**
1.2 Aanlevereisen vondstmaterialen en documentatie 54
1.3 Capaciteit 56
1.4 Adequate bewaarcondities 59
1.4.1 Fysieke inrichting 59
1.4.2 Beheer 66

Bijlage 2: Toegankelijkheid **70**

2.1 Inleiding 70
2.2 Informatiesysteem en toegang tot vondstmaterialen en analoge documentatie 70
2.2.1 Collectiebeheersystemen 70
2.2.2 Lokalisatie en toegang vondstmaterialen & analoge documentatie 72
2.3 Faciliteiten en publieksbereik 73
2.3.1 Faciliteiten onderzoek 73
2.3.2 Publieksbereik 74

Bijlage 3: Behoud en ontsluiting van digitale data **76**

3.1 Inleiding 76
3.2 Opslag en capaciteit 76
3.3 Duurzame toegankelijkheid 78

Bijlage 4: Gemeentelijke depots **81**

Bijlage 1
Behoud

1.1 Inleiding

In deze bijlage wordt stilgestaan bij de naleving door gemeentelijke depots van de KNA-normen voor behoud. Het hoofdstuk heeft dezelfde structuur en opbouw als hoofdstuk 3 uit '*Graven in depots*' uit 2016. Voor nadere uitleg van nut en noodzaak van de verschillende normen die hieronder aan de orde komen, wordt dan ook verwezen naar dat hoofdstuk. Daarin treft u bij elke paragraaf een toelichting op de beschreven norm. In deze bijlage worden alleen de uitkomsten van de inventarisatie van alle gemeentelijke depots beschreven.
In paragraaf 1.2 wordt stilgestaan bij de aanlevereisen voor vondsten en documentatie, en de overdracht van vondsten, monsters en documentatie. In paragraaf 1.3 komt de capaciteit van de gemeentelijke depots aan de orde. Zowel qua ruimtes en omvang als qua personele bezetting. In paragraaf 1.4 worden de bewaarcondities onder de loep genomen. Beschikken gemeentelijke depots over een calamiteitenplan? Zijn gemeentelijke depots uitgerust met de juiste klimaatkamers? En worden de voorgeschreven klimaatvoorwaarden hierin gehaald?

1.2 Aanlevereisen vondstmaterialen en documentatie

De Norm:

- *Binnen twee jaar na afronding van het veldwerk wordt de complete originele projectdocumentatie van het onderzoek aangeleverd bij de aangewezen provinciale of gemeentelijke depothouder, conform de eisen van die depothouder/eigenaar (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, deelproces 2, p. 16).*
- *Binnen twee jaar na afronding van het veldwerk worden alle (geselecteerde) vondsten en monsters aangeleverd bij de betreffende provinciaal of gemeentelijk depothouder/eigenaar, volgens de eisen van die depothouder/eigenaar (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, deelproces 3, p. 17).*

Uiterlijk twee jaar na afloop van het archeologisch veldonderzoek moeten vondsten en bijbehorende documentatie aan de eigenaar (depothouder) overgedragen worden. Uit het onderzoek naar de provinciale depots in 2015/2016 bleek dat er nagenoeg geen aanleverproblemen meer zijn. Deze waren er voorheen wel. Inmiddels hebben echter vrijwel alle provinciale depots aanlevervoorwaarden geformuleerd, die op het internet te vinden zijn, zodat de overdracht goed verloopt.
Door de vervlechting van gemeentelijke depots met de gemeentelijke archeologische dienst (hoofdstuk 3, paragraaf 3.2) hebben de gemeentelijke depots nooit aanleverproblemen

gehad. Althans niet op dezelfde manier als de provinciale depots. Desalniettemin zijn er overeenkomsten. Zo zijn ook bij de gemeentelijke depots in het verleden de vondsten veelvuldig ongeconserveerd gedeponeerd.
Verder zijn er ook tegenwoordig geen aanleverproblemen. Volgens depotbeheerders verloopt de aanlevering van documentatie en vondsten doorgaans prima. Een enkel depot merkt op dat bedrijven nog incomplete gegevens en materialen aanleveren en sommige depots melden dat er soms 'wat gedoe' is met de conservering van vondsten. Maar van wezenlijke problemen bij de overdracht van vondsten en documentatie kan niet gesproken worden.
Twintig gemeentelijke depots geven aan naast de KNA aanvullende eisen te stellen. Deze zijn in het PvE opgenomen of er wordt in het PvE op gewezen. In de meeste gevallen betreft het slechts aanvullende eisen voor de verpakking: een aantal depots heeft een eigen doosformaat, afwijkend van de standaard 'ROB-doos' van 50x50x20 cm. Wel stellen gemeentelijke depots veel vaker dan provinciale depots aanvullende eisen aan de aanlevering van de digitale data (zie hoofdstuk 6.2 en bijlage 3).

Pakbon

Zegge en schrijve twee gemeentelijke depots geven aan de pakbon te kunnen inlezen. Eén voegt daar echter meteen aan toe dat dat niet automatisch lukt, maar dat daar extra handelingen voor nodig zijn. Slechts één depotbeheerder is positief over de pakbon en ziet daar veel mogelijkheden voor in de toekomst; maar ook dit depot kan de pakbon niet inlezen.
De helft van de depotbeheerders geeft aan ook in de toekomst geen gebruik te zullen maken van de pakbon. Een aantal van hen (3) vindt het idee van de pakbon op zich goed, maar de uitwerking daarvan niet. Anderen zeggen helemaal geen behoefte aan een pakbon te hebben. De motivatie daarvoor is verschillend. In grote lijnen komt het er op neer dat de pakbon te ingewikkeld wordt gevonden, in relatie tot het kleine aantal projecten dat bij derden wordt uitbesteed, en/of in relatie tot de kleine omvang van het depot. Soms accepteren depots de pakbon wel, maar typen de gegevens vervolgens zelf over (3). Eén depotbeheerder had nog nooit van de digitale pakbon gehoord.
Depots die wel van plan zijn de pakbon te integreren, doen dat omdat ze vanuit hun regiofunctie vondstcomplexen aan een provinciaal depot moeten aanleveren.

Onuitgewerkte monsters en niet-geconserveerde vondsten

Opvallend verschil met de provinciale depots is dat gemeentelijke depots veel vaker onuitgewerkte monsters aannemen dan provinciale depots. Die laatste doen dit in feite in het geheel niet (meer), terwijl maar liefst twee derde van de gemeentelijke depots (17) aangeeft dit wel te doen. Met name vanwege de eigen onderzoeksinteresse van de gemeentelijke archeologische dienst (en depotbeheerders) worden onuitgewerkte monsters bewaard.
Er wordt altijd rekening gehouden met eventuele mogelijkheden in de toekomst om deze alsnog te onderzoeken (tekstvak 10). 25 gemeentelijke depots hebben grondmonsters in huis.
Voor niet-geconserveerde vondsten geldt hetzelfde als voor onbewerkte monsters: twee derde van de gemeentelijke depots neemt deze aan. Hoewel hiertegen meer weerstand

bestaat, wordt toch nog door zeventien gemeentelijke depots ongeconserveerd materiaal aangenomen, maar liefst zo min mogelijk.
Ook dit kan als een bijeffect beschouwd worden van de vervlechting van gemeentelijke archeologische diensten met gemeentelijke depots. Monsters en niet-geconserveerde vondsten worden, meer dan bij provinciale depots, als eigen beschouwd, en die doe je niet weg.
Meer algemeen geldt dat in vrijwel alle gemeentelijke depots, net als bij de provinciale depots, – soms aanzienlijke – hoeveelheden niet-geconserveerde vondsten liggen. Maar in tegenstelling tot hetgeen voor de provinciale depots geldt, betreft het hier niet vooral vondsten afkomstig uit opgravingen door de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, nu RCE), maar meestal vondsten van de eigen archeologische opgravingsdienst. Slechts vier gemeentelijke depots geven aan geen ongeconserveerd materiaal in depot te hebben.
Twintig gemeentelijke depots beschikken zelf over kennis en middelen om vondsten te conserveren, vaak specifiek voor een of twee materiaalgroepen. Dat is niet verwonderlijk, omdat veel gemeentelijke diensten zelf opgravingen verricht(t)en, en de conservering van vondstmateriaal onder de verantwoordelijkheid van een opgravende partij valt. Het zijn dan ook de 'meer statische' depots, met name gericht op de kerntaken, en depots uit gemeenten zonder opgravingscertificaat, die zelf geen conserveringshandelingen verrichten. Vier depots geven aan vrijwel alles zelf te conserveren. Desondanks worden 'specials' ter conservering meestal naar een gespecialiseerde conservator gestuurd (tekstvak 8).

1.3 Capaciteit

De Norm:

- *Archeologische vondsten die op grond van artikel 5.7 eigendom van een gemeente, provincie of de Staat zijn alsmede de daarbij behorende opgravingsdocumentatie en rapporten, bedoeld in artikel 5.6, derde en vierde lid, worden opgeslagen in depots als bedoeld in artikel 5.8 (art. 5.8 lid 1 Erfgoedwet).*
- *Vondsten, monsters en eventuele niet-digitale documentatie worden in het depot geplaatst (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, deelproces 3.1, p.12).*

Locatie en omvang van een depot, als ook aard van de verschillende ruimtes zijn van belang voor de geschiktheid van een gebouw als depot. Een goede bereikbaarheid en de beschikbaarheid van ruimte om vondsten te exposeren of om diverse onderzoeksactiviteiten te verrichten, zijn van invloed op de toestroom van geïnteresseerden.

Locatie

Vijftien gemeentelijke depots liggen (redelijk) centraal in de stad, negen depots liggen meer in het buitengebied, vaak op een industrieterrein. Drie gemeentelijke depots hebben zowel een locatie in de stad, als een meer statisch depot in een buitengebied. Vier depots

zijn gehuisvest in een speciaal daartoe gebouwd onderkomen voor depots; deze liggen allemaal in buitengebied.
De ligging van het depot is van invloed op de toegankelijkheid (hoofdstuk 5 en bijlage 2). Depots in het buitengebied hebben over het algemeen minder vrijwilligers en minder (wetenschappelijke) bezoekers. Ook een publieksfunctie is hier minder vaak ontwikkeld.
Net als provinciaal archeologische depots zijn gemeentelijke depots in heel verschillende onderkomens gehuisvest. Oude schoolgebouwen, monumentale panden, kerken, loodsen, herbestemde industriële gebouwen, brandweerkazernes, kelders, maar ook enkele speciaal gebouwde (stads)depots. Ook hebben gemeentelijke depots vaak vondsten op meerdere locaties opgeslagen: elf depots hebben hun vondsten verspreid op twee of drie locaties liggen.
Zes depots zijn gehuisvest in een oud schoolgebouw in het centrum van de stad. Dit biedt vaak veel ruimte, zowel voor opslag als uitwerking en het ontvangen van vrijwilligers en andere geïnteresseerden, maar het is vaak moeilijker om hierin geconditioneerde depotruimtes te realiseren met een stabiel klimaat. Dat geldt over het algemeen ook voor de kerkruimtes (2) en monumentale panden (3).
Sommige depots zijn uitgeweken naar een (tweede) locatie buiten het centrum, veelal op aangrenzende industrieterreinen. Hier zijn vaker depotruimtes met klimaatbeheersing, maar de toegankelijkheid, met het oog op het ontvangen van publiek, is minder.

Opslagruimte vondsten algemeen

Bijna alle gemeentelijke depots hebben voorlopig (> 5 jaar) voldoende ruimte om vondsten te accepteren en in depot te plaatsen (overigens niet altijd in geklimatiseerde ruimtes). Eén depot barst (letterlijk) bijna uit zijn voegen en plaatst inmiddels ook dozen bij het provinciaal depot. Drie depots geven aan dat ze nagenoeg vol zijn.

Opslagruimte monsters

Alle gemeentelijke depots accepteren bewerkte en/of gedroogde monsters, uitgezonderd één depot dat alleen monsters van de eigen stadsarcheologische dienst aanneemt.
De bewerkte en/of gedroogde monsters worden doorgaans in de algemene depotruimte opgeslagen en een enkele keer in een aparte monsterkast of separate ruimte. Eén depot heeft aangegeven monsters die bewerkt zijn met formaldehyde verwijderd te hebben. Deze worden niet meer geaccepteerd, omdat de stof formaldehyde kankerverwekkend is.
Onbewerkte en/of natte monsters worden door twee derde van de gemeentelijke depots aangenomen (zie ook tekstvak 10). Anders dan bij provinciale depots die allemaal DNA-monsters kunnen opslaan, beschikken slechts negen gemeentelijke depots over een vriezer voor DNA-monsters. De depotbeheerders geven overigens over het algemeen aan (nog) geen DNA-monsters aangeboden te hebben gekregen. Mochten deze er in de toekomst komen, dan zal daarvoor een oplossing gezocht worden. Drie depots deelden mee dat deze monsters er wel zijn, maar elders bewaard worden, bij de DNA-specialist. In verband met de kwetsbaarheid en contaminatie wordt dat veiliger geacht.

Opslagruimte analoge documentatie

Over het algemeen hebben de gemeentelijke depots voldoende ruimte om de analoge documentatie op te slaan. Maar meestal is dit niet in een geklimatiseerde ruimte. Eén depot heeft de documentatie ondergebracht bij het stadsarchief; één depot deelt de documentatieruimte met het stadsarchief en één depot is van plan de analoge documentatie over te brengen naar het stadsarchief als alles is gedigitaliseerd. Sommige depots geven aan dat documentatie van opgravingen die door de eigen stadsarcheologische dienst zijn uitgevoerd op het kantoor van de dienst gehouden worden (2).

Opslagruimte digitale documentatie

Uit het onderzoek naar de provinciale depots in 2015 bleek dat alle provinciale depots de digitale documentatie accepteren en de fysieke mogelijkheden hebben om deze op te slaan. Bij gemeentelijke depots is dat (nog) niet zo. Er is één depot dat geen digitale projectdocumentatie accepteert, omdat de gemeente geen mogelijkheden heeft/garantie kan bieden deze adequaat (toekomstbestendig) op te slaan en toegankelijk te houden. Het depot schrijft daarom voor dat alle documentatie in DANS moet worden geplaatst. Een viertal depots geeft aan tenminste de tekeningen analoog te willen hebben, of dan in elk geval een afdruk ervan of een bestand in pdf-formaat (zie over digitale documentatie hoofdstuk 6 en bijlage 3).

Personele capaciteit

De personele bezetting in de gemeentelijke depots varieert sterk. De minimale bezetting is 0,15 fte, de maximale bezetting 3,5 fte. Bijna de helft van de depotbeheerders (12) geeft aan dat de personele bezetting onvoldoende is.
Een aantal depotbeheerders is ook werkzaam bij de stadsarcheologische dienst en kan maar een beperkte tijd besteden aan depottaken (5). Sommige depotbeheerders kampen met grote achterstanden in de ontsluiting. Dat geldt met name voor de grotere en oudere depots, waarbij de stadsarcheologische diensten jarenlang veelvuldig veldwerk hebben uitgevoerd, dat (nog) niet volledig is uitgewerkt en gepubliceerd.

Vrijwilligers

Vrijwilligers leveren een grote en waardevolle bijdrage aan de ontsluiting van alle vondsten en documentatie in de gemeentelijke depots. Het aantal vrijwilligers per depot loopt uiteen van één tot tachtig personen. De meesten komen een of twee middagen of avonden per week. Er zijn maar twee gemeentelijke depots die geen vrijwilligers hebben.
Eén depot heeft helemaal geen depotbeheerder in dienst, maar draait volledig op vrijwilligers. Het heeft geen problemen met de bezetting en krijgt (ook vrijwillige) ondersteuning van een provinciale depotbeheerder.
De vrijwilligers ontplooien vaak werkzaamheden op een specifiek terrein en bouwen soms aanzienlijke kennis op. Zowel op het vlak van uitwerking en analyse van oud onderzoek als op het terrein van conservering en ontsluiting van gegevens zijn zij actief.

1.4 Adequate bewaarcondities

De Norm:

- *Op verzoek van het college van burgemeester en wethouders kunnen gedeputeerde staten in de desbetreffende gemeente een depot aanwijzen waarin archeologische vondsten die in die gemeente zijn aangetroffen bij opgravingen kunnen worden opgeslagen op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is (Art. 5.8 lid 2 Erfgoedwet).*
- *Het depot beschikt over adequate opslagruimen voor geconditioneerde bewaring van vondsten en monsters, opdat de conditie van de vondsten zo stabiel mogelijk blijft (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 18).*

1.4.1 Fysieke inrichting

In de KNA worden gedetailleerde aanbevelingen gedaan voor de fysieke inrichting van depots. Er wordt beschreven over welke ruimten een depot moet beschikken en welke klimatologische condities in deze ruimten gerealiseerd moeten worden. Hieronder komen alle voorgeschreven ruimtes afzonderlijk aan de orde.

Aanbevelingen voor een bufferopslag/transitoruimte

De norm:

- *De transitoruimte voor nieuwe aanleveringen heeft een constante relatieve luchtvochtigheid (constant ± 5%) en een temperatuur van 15-18°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 18).*

Zeventien gemeentelijke depots beschikken over een aparte transitoruimte. In drie daarvan kan zowel de luchtvochtigheid als de temperatuur gereguleerd worden. In zeven transitoruimtes kan alleen de temperatuur gereguleerd worden. Zeven gemeentelijke depots hebben wel een separate ruimte die gebruikt wordt als transito, maar hierin kunnen noch de temperatuur noch de relatieve luchtvochtigheid geregeld worden.
Vier gemeentelijke depots monitoren de temperatuur en luchtvochtigheid in de transitoruimte. De opgegeven temperatuur varieert tussen 16°C en 22°C en de relatieve luchtvochtigheid tussen 50 en 55%. Geen van de andere gemeentelijke depots weet hoe hoog de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid in de transitoruimte zijn. Dit wordt niet gecontroleerd of bijgehouden.
Tien gemeentelijke depots hebben geen afzonderlijke transitoruimte; zij gebruiken de hal of entree van het gebouw als transitoruimte (6) of de algemene bewaarruimte (3). Eén depot gaf aan dat een transitoruimte niet nodig is, omdat alle materialen op de archeologische dienst van de gemeente gecontroleerd worden voor zij naar het depot overgebracht worden.
Gelet op temperatuur en relatieve luchtvochtigheid en de mogelijkheden om beide zelf in te stellen geldt dat tijdens het depotbezoek in vijf gemeentelijke depots sprake is van een adequate transitoruimte qua temperatuur en relatieve luchtvochtigheid. Twee hiervan

gebruiken hiervoor echter de algemene opslagruimte met minimale condities. Gelet op het doel van de transitoruimte – een separate ruimte ter controle van ongedierte en/of schimmel alvorens de materialen naar de definitieve ruimte overgebracht worden – voldoet dit niet.

Aanbevelingen voor een algemene bewaarruimte met minimale condities (onder andere voor keramiek, glas, steen, bot)

De norm:

- *De algemene bewaarruimte met minimale condities heeft een constante relatieve luchtvochtigheid tussen 30 en 65% (constant ± 5%) en een temperatuur van 18 ± 3°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 18).*

Iets minder dan de helft van de gemeentelijke depots (12) kan zowel de temperatuur als de relatieve luchtvochtigheid reguleren in hun algemene bewaarruimte. De opgegeven temperatuur varieert tussen 17°C en 19°C en de relatieve luchtvochtigheid tussen 45 en 65%. Vier van deze depots houden geen logboek bij van de temperatuur en luchtvochtigheid. De andere depots geven aan wel een logboek te hebben: in de meeste gevallen worden de klimaatgegevens automatisch opgeslagen. Bij navraag blijkt echter dat deze niet vaak uitgelezen worden noch gecontroleerd. Doorgaans werpt de depotbeheerder wel een blik op de klimaatmeter bij de ingang van de depotruimte als deze betreden wordt, maar van een systematische monitoring van temperatuur en relatieve luchtvochtigheid op schommelingen is nauwelijks sprake.
Zeven gemeentelijke depots kunnen wel de temperatuur instellen, maar niet de relatieve luchtvochtigheid beïnvloeden. Een enkele depotbeheerder probeert met airco en ontvochtiger de relatieve luchtvochtigheid in de ruimte bij te sturen.
Acht gemeentelijke depots kunnen de temperatuur en de relatieve luchtvochtigheid niet regelen in de algemene bewaarruimte. Drie depots geven aan desondanks een stabiel klimaat in hun bewaarruimte te hebben. Hun algemene bewaarruimtes bevinden zich in een (wijn)kelder of dijklichaam, hetgeen een positieve invloed heeft op de geringe mate van fluctuaties. De overige vijf gemeentelijke depots geven aan de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid niet te monitoren; zij weten dat deze niet stabiel zijn.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte met relatief droge condities (onder andere voor metalen en slak)

De norm:

- *De bewaarruimte met relatief droge condities heeft een constante relatieve luchtvochtigheid lager dan 30% (constant ± 5%) en een temperatuur van 18 ± 3°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 19).*

22 gemeentelijke depots hebben een 'metaalkamer'. Toch kan hieruit niet de conclusie getrokken worden dat in vier vijfde van de gemeentelijke depots de metalen in een ruimte

met (een juiste) klimaatbeheersing liggen. In vier gevallen kan namelijk noch de temperatuur noch de relatieve luchtvochtigheid gereguleerd worden. Het zijn derhalve geen echte *klimaat*kamers, maar veeleer separate ruimtes voor metalen. Desalniettemin geeft één van deze depots aan hier toch een goed en stabiel klimaat voor metalen te hebben, doordat de ruimte zich in een kelder bevindt en er een ontvochtiger is geplaatst.
In één bewaarruimte met relatief droge condities kan alleen de temperatuur beïnvloed worden. Van vijf metaalkamers weet de depotbeheerder niet wat de temperatuur en/of de relatieve luchtvochtigheid is, en in acht gevallen wordt dit ook niet gecheckt noch worden er logboeken van bijgehouden. Het is dan ook niet bekend of er veel klimaatschommelingen zijn (hoewel sommige depotbeheerders aangeven wel altijd bij binnenkomst in de metaalkamer een blik te werpen op temperatuur en luchtvochtigheid).
Ten slotte voldoen de waardes van de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid niet altijd aan de voorgeschreven waardes. De temperatuur in deze ruimten ligt tussen 16°C en 22°C, uitgezonderd één depot dat de temperatuur bewust op 28°C heeft afgesteld, om zo meer vocht via de airco af te kunnen voeren. De relatieve luchtvochtigheid loopt uiteen van 25 tot 55%. In één metaalruimte bleken grote problemen te zijn met het reguleren van de luchtvochtigheid. Deze is nauwelijks onder de 65% te krijgen, zo gaf de depotbeheerder aan. De metalen zouden daarom beter af zijn in een andere ruimte.
Desalniettemin kan gesteld worden dat in vijftien gemeentelijke depots de metalen in een redelijke stabiele ruimte liggen met de juiste temperatuur en relatieve luchtvochtigheid.
5 van de 27 gemeentelijke depots heeft geen aparte metaalkamer. De metalen van deze depots liggen in de algemene ruimte of op kantoor in een aparte ladekast. Temperatuur en luchtvochtigheid worden niet gemeten of bijgehouden, althans niet door de depotbeheerder (in een enkel geval wel door een externe gebouwbeheerder).
Opvallend was het voorkomen van een metaalkamer die relatief eenvoudig in een bestaande ruimte kan worden ingebouwd. Een viertal depots heeft in de algemene bewaarruimte een kleine kamer opgetrokken van lichte polyesterplaten, goed afgekit en voorzien van een airco. Het klimaat in deze – volgens de depotbeheerders met weinig geld te realiseren – ruimte is opvallend stabiel. Het zou een oplossing kunnen zijn voor gemeentelijke depots die geen of geen goede metaalkamer hebben kunnen realiseren in bestaande huisvesting.
De KNA geeft geen aanbevelingen voor specifieke verpakkingsmaterialen voor metalen. Maar net als bij de provinciale depots is te zien dat een aantal depots hier wel gebruik van maakt, bijvoorbeeld door (een deel van de) metalen op foam te leggen of in plastic doosjes.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte met relatief vochtige condities (onder andere voor leer, hout, textiel, bewerkt been, gewei, barnsteen, git)

De norm:

- *De bewaarruimte met relatief vochtige condities heeft een constante relatieve luchtvochtigheid tussen 50 en 65% (constant ± 5%) en een temperatuur van 18 ± 3°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 19).*

Slechts 8 van de 27 gemeentelijke depots beschikken over een bewaarruimte met relatief vochtige condities; één hiervan heeft echter geen regelbare temperatuur en luchtvochtigheid en is veeleer een separate depotruimte voor een deel van de organische materialen. De temperatuur ligt tussen 17°C en 20°C, de luchtvochtigheid varieert tussen 51 en 65%, met een uitschieter naar 79%.
In de overige negentien depots ligt het organisch materiaal in de algemene ruimte. Zes hiervan geven aan dat zij de relatieve luchtvochtigheid in de algemene ruimte zoveel mogelijk afstellen tussen circa 50-60%, omdat de, in de KNA aanbevolen, bewaarcondities voor de algemene ruimte en de ruimte met relatief vochtige condities elkaar deels overlappen (tussen 50-65%).
Gelet op de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid tijdens het bezoek geldt dat in 14 depots het organische materiaal in een ruimte ligt met de juiste klimaatomstandigheden. In sommige gevallen is dit min of meer toeval; de depotbeheerder heeft er in elk geval weinig of geen controle op uitgeoefend / kunnen uitoefenen. Eén depot heeft aanzienlijke problemen met de vochtige ruimte; het lukt niet de relatieve luchtvochtigheid op peil te houden en schimmel ligt hier op de loer.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte voor opslag van originele documentatie op papier, tekenfolie etcetera

De norm:

- *Een adequate bewaarruimte voor documentatie heeft een constante relatieve luchtvochtigheid tussen 55 en 65% (constant ± 5%) en een temperatuur van 15 ± 3°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 19).*

Tien gemeentelijke depots hebben een aparte bewaarruimte voor de opslag van tekeningen en opgravingsdocumentatie. Eén hiervan heeft echter problemen met de beheersing van de relatieve luchtvochtigheid (deze is boven de 85%) en bewaart de documentatie tijdelijk op kantoor. Vier gemeentelijke depots kunnen de relatieve luchtvochtigheid in hun documentatieruimte niet reguleren. Bij de andere vijf depots met een documentatiekamer varieert de temperatuur tussen 16°C en 18°C. De relatieve luchtvochtigheid varieert tussen 50% en 55%. Twee ruimtes zijn ingericht conform de Archiefwet.
De overige zeventien gemeentelijke depots hebben de documentatie in de algemene ruimte geplaatst (8), op het kantoor (8) (vaak het kantoor van de stadsarcheologische dienst) of op beide locaties (1).
Gelet op de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid tijdens het depotbezoek geldt dat in negen depots de documentatie in een ruimte ligt met de juiste klimaatomstandigheden. Eén depot gaat de documentatie binnenkort overbrengen naar het stadsarchief.
Gemeentelijke depots maken zich over het algemeen geen zorgen over de opslag van hun analoge documentatie: een deel heeft alles inmiddels ook geheel digitaal opgeslagen (4) of is daarmee bezig (9). En negen depots hebben een deel van de analoge documentatie

digitaal ontsloten. Vijf gemeentelijke depots hebben hun analoge documentatie niet (of nog niet) digitaal ontsloten.
Zes depots bewaren de documentatie (deels) in brandwerende kasten.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte voor opslag van fotomateriaal

De norm:

- *Een adequate bewaarruimte voor fotomateriaal heeft een constante relatieve luchtvochtigheid lager dan 35% (constant ± 5%) en een temperatuur van 15°C ± 3°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 19).*

Slechts drie gemeentelijke depots beschikken over een speciale bewaarruimte voor de opslag van fotomaterialen. Eén hiervan heeft een aparte kamer voor fotografie op kantoor. Er is geen regelbare relatieve luchtvochtigheid. De andere twee hebben een temperatuur van 15-18°C en 18-19°C en een relatieve luchtvochtigheid van 35-40% en 45%.
De meeste gemeentelijke depots bewaren het fotomateriaal op kantoor (8), in de algemene bewaarruimte met minimale condities (7) of in de documentatieruimte (5). Twee depots hebben het fotomateriaal ondergebracht bij het gemeentearchief en één depot heeft het fotomateriaal in de metaalkamer opgeslagen. Eén depot, ten slotte, heeft geen analoog fotomateriaal, maar alleen digitale foto's.
Over het algemeen wordt geen noodzaak gevoeld om fotomateriaal in een speciale bewaarruimte op te slaan, omdat veel foto- en diamateriaal inmiddels is gescand en digitaal bewaard wordt. Zestien gemeentelijke depots hebben alle foto- en diamateriaal geheel gedigitaliseerd of zijn daar op dit moment mee bezig. Twee depots hebben een deel gedigitaliseerd. Acht depots hebben hun foto- en diamateriaal niet gedigitaliseerd. In de meeste gevallen ontbreken daartoe tot op heden de tijd en/of de financiën. Bij alle depothouders staat het evenwel op het 'wensenlijstje'.
Overigens is de KNA op dit punt ongelukkig geformuleerd, hetgeen ook in 2016 is aangegeven in het rapport '*Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*'. Er wordt in de KNA gesproken over 'fotomateriaal'. Fotomateriaal omvat echter verschillende soorten materiaal (dia's, negatieven, afdrukken). Voor ieder van deze materialen gelden andere optimale bewaarcondities. Zo kunnen analoge fotoafdrukken op (foto) papier volgens de Archiefregeling 2009 bewaard worden bij een relatieve luchtvochtigheid van 50% (± 5%) en een temperatuur van 18 °C (± 2°C). Een deel van de gemeentelijke depots heeft de fotoafdrukken zo opgeslagen. Negatieven moeten volgens de Archiefregeling echter bij een lagere relatieve luchtvochtigheid bewaard worden (35% /± 5%).[23] Hieraan voldoet maar één gemeentelijk depot.
Vanwege de onduidelijkheden met betrekking tot temperatuur en relatieve luchtvochtigheid is gekeken hoeveel gemeentelijke depots hun foto- en diamateriaal in elk geval in een geklimatiseerde ruimte hebben geplaatst, zodat ze in een ruimte met zo min mogelijk klimaatschommelingen liggen. Dat zijn er twaalf.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte voor langdurige opslag van diverse monsters

De norm:

- *Algemene biologische monsters en algemene zeefmonsters; pollen, diatomeeën en andere microfossielen, mijten en insecten dienen opgeslagen te worden in een donkere ruimte met constante klimaatomstandigheden en een temperatuur van 0-4°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4004 Opgraven, specificatie OS11, p. 56-59).*

Nagenoeg alle gemeentelijke depots hebben onbewerkte monsters in huis. Deze liggen zeer divers opgeslagen en vrijwel nooit in een (op juiste wijze) geklimatiseerde ruimte.
Tien depots geven aan de onbewerkte monsters in een aparte ruimte op te slaan, maar slechts in één geval betreft het een bewaarruimte die geschikt is voor de langdurige opslag van diverse monsters, namelijk een koelkast. Eén gemeentelijk depot bewaart de monsters in een vriezer. De overige acht depots houden de onbewerkte wel apart, maar de ruimte is niet geklimatiseerd. Het betreft dan veelal een buitenloods of container of een kelder, een garage of een aparte ruimte in het depot.
Acht depots bewaren de onbewerkte monsters in de algemene ruimte met minimale condities. Twee hiervan sealen de monsters wel. Drie depots gebruiken de transitoruimte voor de opslag van onbewerkte monsters. Twee depots hebben de monsters in de uitwerkruimte liggen en twee depots gebruiken de opslagruimte met relatief vochtige condities.
De overige depots geven aan geen onbewerkte monsters te hebben (3) en een enkel depot heeft de onuitgewerkte monsters bij een vrijwilligersvereniging ondergebracht om deze alsnog uit te laten werken.
Vrijwel alle depots geven aan gedroogde zeefresiduen in de algemene bewaarruimte met minimale condities op te slaan.

Aanbevelingen voor een bewaarruimte voor langdurige opslag van DNA-monsters

De norm:

- *DNA-monsters dienen opgeslagen te worden in een vriezer met een constante temperatuur van -20°C (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4004 Opgraven, specificatie OS11, p. 66).*

Negen van de 27 depots beschikken over een vriezer waarin DNA-monsters (kunnen) worden bewaard. De temperatuur van de vriezer ligt tussen -18°C en -20°C. In de meeste gevallen geven depotbeheerders echter aan geen DNA-monsters te hebben. Mochten deze op een gegeven moment aangeboden worden, dan kan eventueel een vriezer aangeschaft worden.
Drie depots hebben DNA-monsters bij de specialist liggen. In verband met contaminatie wordt dit veiliger geacht. Eén depot heeft de DNA-monsters bij een natuurhistorisch museum ondergebracht.

1.4.2 **Beheer**

Naast aanbevelingen voor de fysieke inrichting van het depot, wordt in de KNA een aantal aanbevelingen gedaan met betrekking tot het beheer. Deze zijn minder specifiek dan de aanbevelingen voor de fysieke inrichting. Het zijn vooral doelvoorschriften: aangegeven wordt dát een depot aan de diverse aspecten aandacht moet besteden, en niet hoe de depotbeheerder dat moet doen.

Calamiteitenplan

De norm:

- *De depothouder/eigenaar beschikt over een calamiteitenplan. Daartoe hoort dat opslagruimten zijn beveiligd tegen brand, inbraak, wateroverlast en andere gevaren van buiten; opslagruimten zijn voorzien van alarmsystemen voor brand en inbraak; de inventaris is vervaardigd van materialen die vrij zijn van emissie van schadelijke gassen voor het opgeslagen materiaal (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 18).*

Ongeveer twee derde van de gemeentelijke depots heeft een calamiteitenplan (17). Dertien hiervan doen ook regelmatig oefeningen en houden het calamiteitenplan (redelijk) actueel. In de meeste gevallen zijn dit depots die het gebouw delen met andere instanties. Er is dan een overkoepelend calamiteitenplan opgesteld door de hoofdbeheerder of gemeente.
In de meeste gevallen richt het calamiteitenplan zich overigens op het personeel, bezoekers en het gebouw. Slechts twee depots vermelden dat er in het calamiteitenplan specifiek aandacht is voor de vondsten/collectie. Zo is in één calamiteitenplan vermeld welke vondsten het eerst geëvacueerd moeten worden, en is er tevens een calamiteitenservice-contract met *Art Salvage* afgesloten. Hiertoe worden bij de rolkasten in de verschillende depotruimtes de juiste gangpaden opengehouden. Op die manier kunnen de 'goodies' direct meegenomen worden. Een ander depot meldt dat er zogenaamde Collectie Hulpverleners (CHV'ers) opgeleid zijn. Alle CHV'ers moeten basiskennis hebben van alle collecties. Zo moet de archivaris-CHV'er ook iets over de archeologische collectie weten en vice versa.

Alarm- en beveiligingssystemen

Zoals aangegeven zijn de depots zeer uiteenlopend gehuisvest. Van moderne gebouwen en gebouwen specifiek voor depotdoeleinden gebouwd tot herbestemde gebouwen of oude scholen en loodsen. Zo ook variëren de alarm- en beveiligingssystemen. Eén depot gaf aan geen enkele vorm van beveiliging te hebben in het grote, statische depot, maar de overige depots hebben allemaal wel enige vorm van beveiliging.
De meeste gemeentelijke depots hebben enige maatregelen tegen brand getroffen of wel een vorm van beveiliging voor brand en een brandalarm. Slechts twee depots hebben geen brandalarm en drie geen beveiliging. Soms is dit echter niet meer dan de aanwezigheid van enkele rookmelders of brandblussers. Eén depot gaf aan bezorgd te zijn over de brandbevei-

liging omdat het een oud en droog gebouw betreft en het depot vrij afgelegen ligt. Er is ook eerder brand geweest door brandstichting.
Ook tegen inbraak zijn door de meeste depots maatregelen genomen. Maar twee depots hebben geen enkele inbraakbeveiliging noch een inbraakalarm. Alarm en/of beveiliging tegen water heeft daarentegen bijna geen enkel gemeentelijk depot. Slechts twee depots hebben beveiligingsmaatregelen tegen wateroverlast, zoals waterwerende deuren (in de kelder) of ruimtes waarin, -langs en -boven geen waterleidingen zijn aangelegd en slechts vier depots hebben een alarm voor wateroverlast.
Hoewel maar drie gemeentelijke depots regelmatig kiemsporenonderzoek verrichten of schimmelwerende filters hebben geplaatst, heeft geen enkel depot aangegeven last te hebben van schimmelproblemen. Bij twee depots ligt dit echter wel op de loer. Enige vorm van ongediertebestrijding (vooral zogenaamde Rentokildoosjes, pest control en plakvallen) is in ongeveer de helft van de gemeentelijke depots aanwezig (12).
Twee depots hebben een zeer uitgebreid pakket van beveiligingsmaatregelen om enigerlei schade aan de collectie te voorkomen. Beide depots zijn onderdeel van een verzamelgebouw dat specifiek voor depotdoeleinden (museaal, archief en archeologisch materiaal) is gebouwd. Zo zijn er extra tussendeuren, is er een strikt sleutelbeheer en schoonmaakprotocol, is er rekening gehouden met de locaties van leidingen voor stroom en water en is er overdruk in de klimaatkamers, waardoor bacteriën naar buiten geblazen worden.

Emissievrije materialen

Zowel kasten als verpakkingsmaterialen kunnen gassen of stoffen uitscheiden die op de lange duur schadelijk zijn voor archeologische objecten en opgravingsdocumentatie. Hoewel de wenselijkheid van emissievrije opslag veel depothouders niet op het netvlies staat, is in de meeste depots de inrichting zodanig dat geen schadelijke gassen vrijkomen: in 22 gemeentelijke depots is de inventaris emissievrij, in vier depots. In 23 depots liggen de vondsten geheel of gedeeltelijk in zuurvrije dozen. Drie depots gebruiken plastic kratten; het is onbekend of deze emissievrij zijn.
Documentatie is in tien depots verpakt in zuurvrije mappen. De documentatie zelf is in één depot ook op zuurvrij papier gekopieerd en opgeslagen in het gemeentearchief. In de meeste gevallen zit de documentatie in plastic 'protocolklappers' of kartonnen mappen. Tekeningen liggen dikwijls in open kasten of lades. Twee depots hebben hun veldtekeningen in grote, zuurvrije mappen.
Dertien gemeentelijke depots hebben hun collectie inmiddels al een keer omgepakt, of zijn daar momenteel mee bezig. Dat is ook het moment waarop de zakjes en vondstkaartjes gecheckt worden en, indien nodig, vervangen. Zes depots geven aan nog zakjes en vondstkaartjes tegen te komen die verpulveren dan wel vervagen. Net als bij provinciale depots is de vervanging hiervan een klus waarvoor vaak vrijwilligers ingezet worden. Opvallend is dat drie gemeentelijke depots aangeven de nieuwe vondstkaartjes weer met potlood te beschrijven; dit is volgens hen duurzamer dan watervaste inkt. Ook de kwaliteit van geprinte vondstkaartjes is minder goed dan met potlood beschreven kaartjes.

Slechts twee depots geven aan enigszins stelselmatig aandacht te besteden aan de monitoring van de kwaliteit van de verpakking. Een dergelijk plan staat echter niet op papier. Elf depots geven aan bij lopende werkzaamheden wel aandacht te hebben voor de kwaliteit van de verpakking, en indien nodig, deze ook direct te vervangen.

Controle kwetsbare materialen

De norm:

- *Kwetsbare vondsten worden conform de eisen van de depothouder/eigenaar gecontroleerd op achteruitgang in kwaliteit (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p.18).*

Hoewel alle gemeentelijke depots aangeven van tijd tot tijd wel kwetsbare materialen te controleren, doen slechts zeven depots dit aan de hand van een enigszins gestructureerd plan. Geen enkel depot heeft een dergelijk controleplan op schrift gesteld en het behelst veelal een streven: als er tijd over is, wordt het jaarlijks gedaan.
Voor alle overige depots geldt eigenlijk dat de controle niet zozeer een taak op zichzelf is, maar bijvangst tijdens andere lopende werkzaamheden. Als oud onderzoek uitgewerkt wordt, vondsten worden omgepakt of verplaatst of als er een bruikleenovereenkomst opgesteld wordt, dan wordt dat moment aangegrepen om een blik te werpen op de toestand van de kwetsbare vondsten.
Dergelijke controles worden niet in een logboek vastgelegd. Het is dus ook in feite niet duidelijk wat wanneer is gecontroleerd en hoe de toestand van de vondst op dat moment was. Alleen als een vondst in slechte staat is, wordt deze uit de collectie gehaald en apart gelegd om opnieuw geconserveerd te worden. Als een vondst geconserveerd wordt, dan wordt wel verslag gedaan van de toestand van die vondst. Er worden dan ook wel eens foto's van de vondst gemaakt, zowel voor als na de conservering, en in een rapportje wordt de (wijze van) conservering beschreven.
Geen enkel depot heeft een conserveringsplan. Het hangt geheel af van wat er tijdens de lopende werkzaamheden is aangetroffen en wat de mogelijkheden zijn binnen het resterende budget van het depot. Zo wordt veelal aan het eind van het jaar beslist wat wel en niet (opnieuw) geconserveerd kan worden.
Metaal krijgt beduidend vaker aandacht dan andere kwetsbare materialen (9). Sommige depots hebben voor deze materiaalgroep wel een enigszins vast controleplan, maar voor overige materialen niet. Bij twee depots is bekend dat de toestand van de metalen slecht is. Momenteel is er echter geen budget om dit constructief aan te pakken. Bovendien functioneert de metaalkamer niet goed als geklimatiseerde ruimte. Het zou op dit moment dus zinloos zijn de metalen te conserveren, aldus de betrokken depotbeheerders.
Een aantal depots is wel bezig met een algehele inventarisatie en/of werkt momenteel per materiaalgroep de collectie door. De vondsten worden beschreven en daarbij is er ook aandacht voor de conserveringstoestand. De depotbeheerders zien dit als een nulmeting. Na afronding hiervan is men voornemens een controleplan op schrift te stellen (7).

Gemeentelijke depots hebben vaak zelf kennis en expertise in huis om vondsten te conserveren. Activiteiten op dit vlak onderscheiden de gemeentelijke depots van de provinciale depots. Ook de inbreng van vrijwilligers in deze is groot (tekstvak 8). Twee depots maken bij de controle van de toestand van materialen gebruik van de Belgische schadeatlas.

Klimaatbeheersing en logboeken

Over het algemeen is er bij gemeentelijke depots vrij weinig aandacht voor een stelselmatige monitoring van de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid in de verschillende klimaatruimtes. Tien depots hebben in geen enkele ruimte een datalogger noch houden zij zelf overzichten bij van temperatuur en/of relatieve luchtvochtigheid. In sommige gevallen werd opgemerkt dat er wel een datalogger is, maar dat deze nog nooit is uitgelezen. Drie depots hebben maar in één of twee ruimtes een datalogger en in de overige ruimtes niet. Slechts vier depots hebben in alle ruimtes die ze hebben een datalogger en vier depots hebben in alle ruimtes, uitgezonderd de transitoruimte een datalogger.
Het hebben van dataloggers wil overigens niet zeggen dat de gegevens ervan ook (systematisch) uitgelezen en/of bestudeerd worden. Vijf depots geven aan dat het beheer ervan extern belegd is en dat zij de gegevens niet of nooit zien. En sommige gemeentelijke depots lezen bij het passeren van de loggers wel de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid af, maar monitoren deze niet systematisch in een overzicht. In deze depots is er dus, ondanks een systeem met dataloggers, geen inzicht in eventuele (ongewenste) schommelingen.
Er zijn ook depotbeheerders die wel veel aandacht hebben voor temperatuur en relatieve luchtvochtigheid, of in elk geval voor een deel van de ruimtes. Met name de klimaatkamer voor metalen krijgt aandacht. Zij monitoren het klimaat nauwkeurig en proberen met airco's en/of luchtontvochtigers het klimaat positief te beïnvloeden. Daarbij speelt waarschijnlijk een rol dat in deze gevallen bekend is dat de ruimte of apparatuur niet goed functioneert.
Vier depots hebben een klimaatalarm; de depotbeheerders krijgen een seintje bij afwijkingen en/of schommelingen in temperatuur en relatieve luchtvochtigheid.

Bijlage 2
Toegankelijkheid

2.1 Inleiding

In deze bijlage wordt stilgestaan bij de naleving door gemeentelijke archeologische depots van de KNA-normen voor toegankelijkheid. Het hoofdstuk heeft dezelfde structuur en opbouw als hoofdstuk 4 in '*Graven in depots*' uit 2016. Voor nadere uitleg van nut en noodzaak van de verschillende normen die hieronder aan de orde komen, wordt dan ook verwezen naar dat hoofdstuk. In deze bijlage worden alleen de uitkomsten van de inventarisatie van alle gemeentelijke depots beschreven. Paragraaf 2.2 gaat over informatiesystemen en fysieke toegang tot vondstmaterialen en analoge documentatie. In paragraaf 2.3 wordt besproken hoe de gemeentelijke depots hun collectie toegankelijk maken voor een breder publiek.

2.2 Informatiesysteem en toegang tot vondstmaterialen en analoge documentatie

Het informatiesysteem dient ertoe om vast te leggen welke vondsten, monsters en opgravingsdocumentatie in het depot zijn opgenomen, en waar deze geplaatst zijn. Het geeft zo ook inzicht in de opbouw van de collectie en maakt de collectie voor derden toegankelijk. Om deze fysiek te raadplegen is het belangrijk dat vondsten en documentatie binnen redelijke termijn ter hand gesteld kunnen worden aan onderzoekers en andere belangstellenden.

2.2.1 Collectiebeheersystemen

De norm:

- *De depotbeheerder/eigenaar draagt zorg voor een adequate standplaatsregistratie van vondsten, monsters en bijbehorende documentatie. Hierdoor is alle materiaal direct toegankelijk voor de depotbeheerder (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, deelproces 4.2, p. 12).*
- *Tussen vondsten en bijbehorende documentatie moeten kruisverbanden te leggen zijn (KNA Landbodems versie 4.0, Protocol 4010 Depotbeheer, p. 4).*
- *Om de toegankelijkheid van vondsten, monsters en documentatie te waarborgen, dienen door middel van het informatiesysteem minimaal de volgende gegevens ontsloten te zijn: OM-nummer; onderzoekscontour; gemeente vondst/opgraving; jaar vondst/opgraving; locatie (naam opgraving/toponiem); periode; depot; standplaats; conserveringscategorie; verwervingsmethode; indien verwijderd: verwijderingsreden, tijdelijke verblijfplaats (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS06, p.22).*

Gemeentelijke archeologische diensten genereren al tijdens de opgraving een groot deel van de gegevens die in het collectiebeheersysteem van het depot terecht moeten komen. Het is dan ook begrijpelijk dat gemeenten een voorkeur hebben voor applicaties die zowel gebruikt kunnen worden voor het verzamelen en vastleggen van de opgravingsdata als voor het beheer in een statisch depot. De mogelijkheden hiertoe blijken in de praktijk echter beperkt.
Slechts één (commerciële) specifieke archeologische applicatie beschikt op dit moment over een module voor depotbeheer. Acht gemeentelijke depots zijn met deze module aan de slag gegaan, maar deze blijkt (nog) niet aan de wensen van de meeste depotbeheerders te voldoen. Voor drie depots is dit aanleiding geweest om te (gaan) stoppen met het gebruik ervan voor depotbeheer. Eén van deze gemeenten is op zoek naar een nieuw systeem. De twee andere gemeenten hebben inmiddels zelf een module geschreven in Access of Excel.
Ook veel andere depots kiezen ervoor zelf een module voor standplaatsregistratie te ontwikkelen, die aansluit op de eigen vondstregistratie. Dit gebeurt meestal in Access (7), maar ook wel in Excel (2) en in één geval in dBase.
Er zijn zes depots die beschikken over specifieke software voor standplaatsregistratie. Dat is meestal Adlib (5), en in één geval TMS. Vier van deze gemeenten graven zelf niet (meer) op en hebben daarom minder behoefte aan een systeem dat aansluit op de software waarmee de eigen opgravingen worden gedocumenteerd.
In vier gemeentelijke depots is geen standplaatsregistratie. De dozen met vondsten zijn op projectnummer en volgnummer in de stellingen geplaatst. Terugvinden van vondsten gebeurt via de vondstenlijsten in combinatie met het projectnummer. Bij drie depots leidt dit er toe dat zoekvragen door de gehele verzameling van het depot niet mogelijk zijn. Het vierde depot heeft wel een doorzoekbare catalogus van vondsten, maar om deze in het depot terug te vinden moet men teruggrijpen op lijsten met projectgegevens.
Gemeentelijke depots gebruiken verschillende niveaus voor de ontsluiting van de vondsten. Dertien depots hebben hun verzameling tot op vondstnummer of objectnummer ontsloten. Negen depots registreren doorgaans de bulkvondsten tot op doosniveau, en bijzondere of tentoonstellingswaardige vondsten op objectniveau. Twee depots registreren alleen de dozen.

Achterstanden

Van de 24 depots met een database hebben er veertien – soms aanzienlijke – achterstanden in de registratie. De oorzaken zijn divers. Eén depot was tot voor kort niet digitaal ontsloten en heeft net een aanvang gemaakt met de registratie van meer dan 1000 dozen. Vier depots zijn bezig met de transitie naar een nieuw systeem voor de standplaatsregistratie, waarbij nog een aanzienlijk deel van de gegevens moet worden overgezet. Verder komen registratieachterstanden vooral voor bij gemeenten met onuitgewerkt (pre-Malta) onderzoek, en bij gemeenten met oud onderzoek van de voormalige rijksdienst (ROB).

Kruisverbanden tussen vondsten en documentatie
In alle provinciale depots kunnen kruisverbanden gelegd worden tussen vondstmaterialen en documentatie, hetzij direct, hetzij indirect. Bij de gemeentelijke depots is dat bij twee derde van de depots het geval. In negen depots gaf de depotbeheerder aan dat het leggen van kruisverbanden niet mogelijk is. De andere depotbeheerders gaven aan dat dit wel kan, zij het soms alleen gedeeltelijk of indirect.

Ontsluitingsgegevens
De databases die de gemeentelijke depots gebruiken voldoen meestal aan de eisen voor de ontsluitingsgegevens die daarin worden vastgelegd. Wel is er in de gegevens die ontbreken meer variatie dan bij de provinciale depots. Bij bijna alle provinciale depots ontbrak de conserveringscategorie; deze wordt bij gemeentelijke depots opvallend vaak wel gebruikt (21). Dat lijkt er op te wijzen dat de gemeentelijke depotbeheerders beter zicht hebben op de toestand van het materiaal. De verklaring hiervoor is dat de gemeenten zelf de conservering van de materialen verzorgd hebben en dit vastleggen in hun administratie. Gemeenten doen namelijk niet vaker aan monitoring van het depot dan provincies (zie hoofdstuk 4.4). Het ontbreken van sommige ontsluitingsgegevens maakt duidelijk dat een aantal gemeentelijke depots de focus vooral op de eigen gemeente legt. Zo registreren vijf gemeentelijke depots geen OM-nummer en/of onderzoekscoördinaten. Andere gegevens die vaker ontbreken zijn de datering, de verwijderingscode en de tijdelijke verblijfplaats. In dat laatste geval wordt vaak wel een aparte bruikleenregistratie gevoerd.

2.2.2 Lokalisatie en toegang vondstmaterialen & analoge documentatie

De norm:
- *De depothouder beschikt over een plattegrond met een overzicht van de standplaatsen (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p. 18).*

Lokalisatie en toegang vondstmaterialen
Terwijl de provinciale depots doorgaans niet beschikken over een plattegrond met standplaatsen, is dat bij gemeentelijk depots bij de meerderheid wel het geval (16). De plattegronden worden ook bijna allemaal doorlopend of regelmatig geactualiseerd. Op de plattegrond staan de stellingen, vaak ook de planken en soms ook de doosnummers.
Depots die geen plattegrond hebben, zijn vaak klein en/of hebben vaste systemen voor nummering van stellingen en planken met een chronologische plaatsing van projecten, waardoor vondstdozen gemakkelijk terug te vinden zijn.
Er zijn echter twee gemeentelijke depots waar dit niet het geval is, en waar eraan getwijfeld kan worden of vondsten en vondstdozen binnen een redelijke termijn teruggevonden kunnen worden. Een van deze depots beschikt niet over een standplaatsregistratiesysteem, terwijl het andere depot nog maar net met de invoer van standplaatsen in een database begonnen is.

Lokalisatie en toegang analoge documentatie
In de meeste gemeentelijke depots is het analoge archief fysiek toegankelijk, in die zin, dat de documentatie op de werkvloer aanwezig is (zie bijlage 1 paragraaf 1.4.1). Dat betekent echter niet altijd dat documentatie gemakkelijk toegankelijk is voor onderzoek. Bij twaalf depots is de documentatie goed ontsloten: in negen daarvan is de analoge documentatie geregistreerd in het standplaatsregistratiesysteem. Drie depots hebben alle analoge documentatie gedigitaliseerd waardoor deze goed toegankelijk (doorzoekbaar) is geworden. Bij de overige depots is dit niet, of slechts ten dele, het geval.

2.3 Faciliteiten en publieksbereik

2.3.1 Faciliteiten onderzoek

De norm:
- *Vondsten, monsters en eventuele niet-digitale projectdocumentatie worden bij overdracht zodanig geadministreerd en ontsloten dat het geschikt is voor verdere uitwerking op wetenschappelijk niveau door derden (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, deelproces 4.3, p. 12).*
- *De depothouder beschikt over middelen om informatie te verstrekken over vondsten, monsters en documentatie aan derden (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p.18).*

Werkruimte
Zeventien gemeentelijke depots hebben een studieruimte waar bezoekers gebruik van kunnen maken. De depots die geen studieruimte hebben, geven – op één na – aan dat voor iemand die onderzoek in het depot wil doen altijd een werkplek gecreëerd kan worden. In vrijwel alle gemeentelijke archeologische depots wordt (oud) onderzoek uitgewerkt, en voor een onderzoeker zal er dan ook meestal voldoende ruimte zijn om vondstcomplexen uit te leggen.

Faciliteiten
Omdat zij vaak onderdeel uitmaken van een uitvoerende archeologische dienst kunnen veel gemeentelijke depots beschikken over faciliteiten die nodig zijn voor het uitwerken van (oud) onderzoek. Deze worden ook met onderzoekers van buiten gedeeld. Die kunnen gebruik maken van bijvoorbeeld een bibliotheek, maar ook van de kennis van de medewerkers van de archeologische dienst, die vaak zelf bij het veldonderzoek betrokken zijn geweest.
In de studieruimte of op een werkplek is doorgaans een computer en/of wifi beschikbaar. Daarmee kan meestal de in het depot aanwezige digitale informatie geraadpleegd worden, al is dat soms alleen mogelijk onder toezicht van de depotbeheerder of een medewerker (5). Andere depots (3) kiezen ervoor om aan onderzoekers een kopie van de originele onderzoeksdata ter beschikking te stellen.

Het collectiebeheersysteem is – voor zover aanwezig – slechts bij vijf depots toegankelijk voor bezoekers. De reden hiervoor is dat het meestal niet mogelijk is om de standplaatsregistratie in een 'alleen lezen'-modus te raadplegen. Een onderzoeker die met het systeem werkt zou dan onbedoeld (ongewenste) wijzigingen kunnen aanbrengen. Wel zijn depotbeheerders bereid een bezoeker te helpen bij het uitwerken van een zoekvraag. Soms kan de bezoeker een werkkopie krijgen van een deel van de data.

Beeldbank

Het merendeel van de gemeentelijk depots heeft geen publieke beeldbank met vondstmateriaal. Dat betekent niet dat de depots dit niet belangrijk vinden: het creëren van een website waarop de vondsten, en in ieder geval de specials, voor publiek toegankelijk zijn is in de meeste gevallen wel degelijk een wens. Daartoe worden ook voorbereidingen getroffen, bijvoorbeeld het maken van foto's, het scannen van analoge opgravingsfoto's of het zodanig inrichten van de registratiedatabase dat deze op termijn voor (deel)publicatie gebruikt kan worden. Realisatie laat echter nog op zich wachten.
Slechts drie depots beschikken over beeldbanken die voor derden toegankelijk zijn. Wel hebben zeven depots websites waar projecten en een deel van de vondsten, die daarbij gedaan zijn, worden beschreven.
Opvallend is dat twee depots in het verleden over publieke beeldbanken beschikten, die nu niet meer operationeel zijn. In beide gevallen heeft dit te maken met een overgang naar nieuwe registratiesoftware. Beide depots hebben overigens wel de ambitie om de oude beeldbank om te zetten en zo weer toegankelijk te maken.

2.3.2 Publieksbereik

De norm:

- *De depothouder beschikt over middelen om informatie te verstrekken over vondsten, monsters en documentatie aan derden (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer, specificatie DS04, p.18).*

De meeste gemeentelijke depots besteden veel aandacht aan communicatie. Negen depots hebben een formeel communicatieplan. Maar ook de depots zonder communicatieplan nemen veel initiatieven op het vlak van publieksbereik.

Exposities

Slechts twee depots beschikken niet over expositieruimte. Alle andere depots exposeren op de een of ander manier materiaal. Meestal staat in het depot zelf een aantal vitrines met een vaste opstelling, die gebruikt wordt om bezoekers in kort bestek een overzicht te geven van typerende plaatselijke archeologische vondsten en topstukken. In elf depots verzorgt het depot daarnaast wisselende exposities in (plaatselijke) musea of cultuurcentra. Eén depot is gevestigd in het pand naast het gemeentelijk museum. In de entree van het museum is een venster geplaatst, waardoor de bezoekers in de conserveringsruimte van het depot kunnen kijken, en zo de behandeling van archeologische vondsten kunnen volgen.

Activiteiten archeologische beleving en educatie

De gemeentelijke depots ontplooien een grote variëteit aan activiteiten om archeologie onder de aandacht van het publiek te brengen. Daarbij wordt veel gebruik gemaakt van social media. Negen depots hebben een eigen website of weblog, zeven (ook) een Facebookpagina. Facebook wordt vaak gebruikt om een object uit het depot in de schijnwerpers te zetten. Websites zijn meer op onderzoekslocaties gericht: geïnteresseerden kunnen op een kaart van het gemeentelijk grondgebied vindplaatsen aanklikken en krijgen daar dan (soms uitgebreide) informatie over. Verder twitteren depots en plaatsen zij berichten op Instagram of Pinterest, of versturen digitale nieuwbrieven (5).

Depotbezoek wordt gestimuleerd. Vijf gemeentelijke depots zijn zelfs een of meer dagen open voor publiek: mensen kunnen dan zonder afspraak binnenlopen en in de meeste ruimtes vrij rondkijken. Daarnaast organiseren diverse depots rondleidingen en kan altijd een afspraak gemaakt worden om langs te komen.

Vooral aan de jeugd wordt veel tijd en aandacht besteed. Maar liefst 22 depots bieden lessen op scholen aan. Dat varieert van een 'les archeologie' door een van de archeologische medewerkers, al dan niet in samenwerking met de AWN, tot hele lespakketten, specifiek voor bepaalde klassen in het basisonderwijs of het voortgezet onderwijs, die dikwijls worden afgesloten met een bezoek aan het betreffende depot. Verder hebben enkele depots één of meer boeken voor kinderen geschreven of laten schrijven, waarmee zij in verhaalvorm kennis kunnen maken met archeologie en het leven in een (ver) verleden in hun gemeente.

Toch zijn er ook archeologisch rijke gemeenten (4) waar de investeringen in publieksbereik en educatie verhoudingsgewijs gering zijn. De personele capaciteit lijkt hier vooral te worden ingezet op het doen van opgravingen. Een aanwijzing daarvoor is dat in de gesprekken met een van de betreffende depotbeheerders genoemd werd dat de functie van communicatiemedewerker als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen was vervallen en het depot geen publieksfunctie heeft.

Bijlage 3

Behoud en ontsluiting van digitale data

3.1 Inleiding

In deze bijlage wordt uitgebreid stilgestaan bij de naleving van de KNA-normen voor het behoud en de ontsluiting van digitale data. Het hoofdstuk heeft dezelfde structuur en opbouw als hoofdstuk 5 uit '*Graven in depots*' uit 2016. Voor nadere uitleg van nut en noodzaak van de verschillende normen wordt dan ook verwezen naar dat hoofdstuk. Daarin treft u bij elke paragraaf een toelichting op de beschreven norm. In deze bijlage worden alleen de uitkomsten van de inventarisatie van de gemeentelijke archeologische depots beschreven. In paragraaf 3.2 wordt opslag en opslagcapaciteit van digitale documentatie behandeld. In paragraaf 3.3 wordt de duurzame toegankelijkheid van digitale data besproken.

3.2 Opslag en capaciteit

De norm:

- *De vondsten, monsters en niet-digitale documentatie worden in het depot geplaatst. Digitale projectdocumentatie wordt duurzaam opgeslagen, waar mogelijk in een e-depot (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Deponeren, deelproces 3.5, p.12).*
- *E-depot: een minimaal conform de Data Seal of Approval gecertificeerd depot voor duurzame opslag van digitale gegevens (KNA Landbodems versie 4.0, terminologie).*

Aanlevereisen en diversiteit databestanden

Op een na alle gemeentelijke depots nemen digitale documentatie aan. Eén gemeentelijk depot doet dit niet. De depotbeheerder stelt zich op het standpunt dat de gemeente niet de mogelijkheden heeft om digitale documentatie toekomstbestendig op te slaan, en kiest ervoor de digitale documentatie alleen in DANS op te (laten) slaan.
Veel depots (18) stellen aanvullende eisen. Deze zijn zeer divers. Meestal wordt gevraagd om (een deel van) de gegevens te leveren in een bepaald softwareprogramma (zoals Archeolink of Access) of een bepaalde bestandsvorm (bijvoorbeeld Pdf). Maar het komt ook voor dat de data in een vast (door het depot aan te leveren) format moeten worden ingevoerd. Ook vragen enkele depots alle, of een deel van, de data analoog aan te leveren (3).

Eén gemeente heeft voor het verwerken van binnenkomende data een controletool ontwikkeld, waarmee gerealiseerd wordt dat alle projectinformatie in een vaste mappenstructuur, met de juiste metadatering, op de gemeentelijke server gezet kan worden.

Opslag'ruimte' digitale data

De digitale data worden bij binnenkomst in de gemeentelijke depots direct overgezet op de centrale server van het depot (18) en/of op de gemeentelijke server (26). Van de bestanden wordt regelmatig een back-up gemaakt. Bij de meeste gemeenten gebeurt dat één of meerdere keren per dag; zeven depotbeheerders weten niet hoe vaak back-ups gedraaid worden, alleen dat dit regelmatig gebeurt.
Voor het maken van back-ups is altijd de gemeentelijke ICT-dienst verantwoordelijk. De back-ups worden op de gemeentelijke server bewaard. In enkele gevallen maakt ook de depotbeheerder zelf nog back-ups, om het zekere voor het onzekere te nemen, of omdat men slechte ervaringen heeft met het verloren gaan van gegevens. Die worden dan opgeslagen op externe harde schijven, op CD's of op de server van het depot zelf. Ook het uitprinten van digitale gegevens wordt door een aantal depotbeheerders (6) beschouwd als extra back-up.

Capaciteit en beleid digitale data

Het beheer van de data ligt vaak bij de ICT-afdeling van de gemeente (11), soms in samenwerking met de gemeentelijke archiefdienst (3). Bij deze gemeenten zijn bijna altijd beheersregels opgesteld. In de zeven gemeenten waar de digitale gegevens door een medewerker van de archeologische dienst of het depot worden, is dat bij drie depots het geval. Acht depots hebben de verantwoordelijkheid voor het beheren van de digitale gegevens (nog) nergens belegd. Bij twee hiervan zijn er wel beheersregels.
Beheer door de ICT-afdeling levert wel eens frictie op, bijvoorbeeld over de omvang van bestanden. Gemeentelijke ICT-beheerders stellen daar nog wel eens beperkingen aan. Ook kan het schonen van bestanden ertoe leiden dat gegevens (tijdelijk) verloren gaan of werken links naar documentatie (zoals in de standplaatsregistratie) niet, omdat mappen verplaatst zijn naar een andere server. Een depot beheert geen digitale data, deze staan alleen in DANS.

E-depot

Duurzaam behoud van digitale data is vooralsnog in ieder geval gewaarborgd als deze in het e-depot van DANS worden geplaatst. De verplichting om digitale data in een e-depot of DANS te plaatsen ligt formeel bij certificaathouders (voorheen vergunninghouders).[24]
Aangezien veel gemeenten met een depot tevens certificaathouder of voormalig vergunninghouder zijn, was de verwachting dat een groot deel van de digitale data die bij de complexen in gemeentelijke depots horen in DANS te vinden zijn. Dat blijkt niet het geval. Van de 18 gemeenten die zelf opgravingen uitvoeren of tot voor kort hebben uitgevoerd, hebben er drie nog nooit digitale opgravingsdocumentatie in DANS (of een ander e-depot)

geplaatst, één gemeente deed dat alleen met het opgravingsrapport.
Hoewel depotbeheerders niet verplicht zijn om te controleren of derde partijen de projectdocumentatie in DANS plaatsen, zijn er vijf gemeenten die dat wel doen, en uitvoerders er op aanspreken als dit niet is gebeurd. Dat doet ook de gemeente die zelf geen digitale data aanneemt. Drie depotbeheerders (van niet-gravende gemeenten) geven aan dat de gemeente zelf een e-depot ontwikkelt, en dat alle archeologische informatie van derden in de toekomst in het gemeentelijke e-depot zal worden geplaatst.

Provinciaal Depot Beheer Systeem

De provincies Gelderland, Utrecht en Noord-Brabant zijn in 2015 een initiatief gestart om te komen tot een uniform Depot Beheer Systeem (DBS), waarmee informatie over alle in de provinciale depots opgeslagen vondsten en (digitale) documentatie ontsloten kan worden (tekstvak 12). Hoewel het initiatief hiertoe door provinciale depots is genomen, is het de bedoeling dat gemeentelijke depots hierop aan kunnen sluiten.[25] Gemeentelijke depotbeheerders zijn hier echter – op één depot na – nog niet op aangehaakt.
Vijftien depotbeheerders zijn wel op de hoogte van de ontwikkelingen rond het DBS, maar slechts vier geven zonder voorbehoud aan deel te willen nemen aan het systeem. Voor de andere elf is de grote vraag of een nieuw systeem de bestaande registratiegegevens kan inlezen. Veel depotbeheerders hebben hier in het verleden slechte ervaringen mee gehad en zijn daarom terughoudend. Drie depotbeheerders geven aan niet over te zullen stappen, met als reden dat het depot daarvoor te klein is, dat het gemeentelijke systeem uitstekend voldoet of dat de gemeente een eigen e-depot ambieert. Een bijkomende moeilijkheid is dat de gemeentelijke depots zijn ingebed in de gemeentelijke organisatie en daardoor soms al gebonden zijn aan het gebruik van bepaalde registratiesystemen. Vooral daar waar het depot onder dezelfde afdeling valt als het gemeentelijke museum of het gemeentelijk archief gaat de voorkeur uit naar een systeem dat voor meerdere afdelingen bruikbaar is, en niet alleen voor archeologie. Drie depots zijn slechts zijdelings op de hoogte van de plannen voor een DBS, negen depotbeheerders hebben er nog nooit van gehoord.

3.3 Duurzame toegankelijkheid

De norm:

- *Doel van het archeologische proces depotbeheer is het borgen van de duurzame toegankelijkheid van vondsten, monsters en projectdocumentatie … door middel van: het duurzaam opslaan en toegankelijk houden van digitale onderzoeksgegevens voor later onderzoek (KNA Landbodems versie 4.0, protocol 4010 Depotbeheer protocol 4010 Depotbeheer, p. 1.)*

Bij toegankelijkheid van digitale data wordt onderscheid gemaakt in aanwezigheid en vindbaarheid enerzijds, en leesbaarheid en bevraagbaarheid en/of bewerkbaarheid van databestanden anderzijds.

Aanwezig en vindbaar

Hoewel de digitale data in nagenoeg alle gemeentelijke depots worden aangenomen en geplaatst op een centrale server, worden deze bij de helft van de depots niet opgenomen in het registratiesysteem (12). Ontsluiting gebeurt dan via de projectcode: deze wordt bij het vondstcomplex genoteerd. Vervolgens kan in de digitale mappenstructuur worden gezocht of, en welke, opgravingsdocumentatie er voor het betreffende project aanwezig is. Als alle opgravingsdata op basis van projectcodes, met een vaste digitale mappenstructuur, en met een vaste metadatering, worden opgeslagen kan documentatie zo toch nog redelijk snel gevonden worden. Lang niet alle depots hebben echter zo'n structuur.
Een bijkomend probleem is dat er vaak nog sprake is van een hybride situatie: zeker bij het archeologisch onderzoek in binnensteden wordt het onderzoek dikwijls deels analoog gedocumenteerd. Depots die de digitale documentatie niet in het registratiesysteem vastleggen, doen dat meestal ook niet met de analoge documentatie. Het terugvinden van documentatie kan dan een tijdrovende zoektocht worden door mappen, tekeningenkasten en computerbestanden, waarbij relevante informatie gemakkelijk over het hoofd gezien wordt.

Leesbaar en bevraagbaar

Bij het onderzoek naar provinciale depots bleek dat bijna geen enkel depot alle bestanden die in het depot aanwezig waren, kon openen en lezen. Ook werd slechts door twee depots actief gestreefd naar het leesbaar houden van documentatie. De situatie bij gemeentelijke depots is wat dat betreft gunstiger.
De digitale huishouding van de gemeentelijke depots maakt bijna altijd onderdeel uit van de gemeentelijke infrastructuur. De diverse applicaties worden dan ook voornamelijk door de gemeentelijke ICT-afdeling beheerd of de ICT-afdeling assisteert bij problemen (19). Slechts vijf depots geven aan een verantwoordelijke voor applicatiebeheer binnen de eigen dienst te hebben. Eén depot heeft hiervoor tijdelijk iemand ingehuurd. Twee depots hebben geen beheerder voor speciale applicaties, maar bewaren ook nauwelijks of geen digitale data.
Meestal verloopt de samenwerking met de ICT-afdeling naar tevredenheid, maar er zijn ook depotbeheerders die klagen over een gebrek aan flexibiliteit. Meest gehoorde klacht is dat in het archeologisch veld gebruikelijke software, zoals Access of CAD, niet binnen de gemeente gebruikt mag worden. Depotbeheerders omzeilen dat nog wel eens door gebruik van stand alone computers of illegale software, maar dat is vanuit het oogpunt van behoud en toegankelijkheid niet ideaal.
De meeste gemeentelijke depotbeheerders zijn zich bewust van de problematiek van verouderde bestanden, die met (vernieuwde) software niet meer toegankelijk zijn. De helft van de gemeenten geeft aan maatregelen te hebben genomen om ervoor te zorgen dat data benaderbaar blijven. Vaak zorgt de gemeentelijke ICT-afdeling daarvoor (8), maar het komt ook voor dat binnen het depot zelf iemand daarvoor verantwoordelijk is gesteld (4).
De genomen maatregelen zijn zeer divers: in het beste geval is duurzaam informatiebeheer een speerpunt binnen de gemeente en is het archeologisch depot daarop aangesloten. Maar er zijn ook depots die alle data (laten) converteren naar een Office applicatie (Access, Excel) of Acrobat (Pdf), in de verwachting dat deze programmatuur langdurig beschikbaar blijft.

Dit is weliswaar een pragmatische aanpak, maar heeft niet de voorkeur. Er treedt namelijk kwaliteitsverlies op, omdat *queries* in de originele software vaak niet meer mogelijk zijn. Drie depotbeheerdersgemeenten geven aan nog geen maatregelen genomen te hebben, maar wel actief te zijn met het zoeken naar een oplossing. Vijf gemeenten zijn nog niet zover en in vijf gemeenten speelt het probleem in zoverre geen grote rol, omdat daar nog grotendeels analoog gewerkt wordt en/of als aanlevereis wordt gesteld dat alle documentatie in analoge vorm moet worden aangeleverd.

Controle digitale documentatie

Gemeentelijke depotbeheerders beschikken vrijwel altijd over de software die nodig is om de door derden gegenereerde digitale documentatie te kunnen lezen en te controleren op volledigheid en correctheid. Daarbij speelt een rol dat het aanleveren van digitale documentatie door derden bij gemeenten soms maar weinig voorkomt, en dat gemeenten veel vaker dan provinciale depots, eisen stellen aan de aan te leveren documentatie. Dat gebeurt meestal door al in het PvE voorschriften daarvoor op te nemen.

Bijlage 4

Gemeentelijke depots

Gemeente	Provincie	Vergunning Opgraven (tot 2017)	Certificaat Opgraven
Alkmaar	NH	Ja	Ja
Amersfoort	UT	Ja	Ja
Amsterdam	NH	Ja	Ja
Arnhem	GL	Ja	Ja
Bergen op Zoom	NB	Ja	Nee
Breda	NB	Ja	Ja
Delft	ZH	Ja	Ja
Den Haag	ZH	Ja	Ja
Dordrecht	ZH	Ja	Ja
Eindhoven	NB	Ja	Nee
Gorinchem	ZH	Nee	Nee
Gouda	ZH	Nee	Nee
Groningen	GR	Ja	Nee
Haarlem	NH	Nee	Nee
's Hertogenbosch	NB	Ja	Nee
Hoorn	NH	Ja	Ja
Kampen	OV	Nee	Nee
Leiden	ZH	Ja	Nee
Maastricht	LI	Ja	Nee
Nijmegen	GL	Ja	Ja
Rijswijk	ZH	Ja	Ja
Rotterdam	ZH	Ja	Ja
Utrecht	UT	Ja	Ja
Vlaardingen	ZH	Nee	Nee
Zaandam	NH	Nee	Nee
Zutphen	GL	Ja	Ja
Zwolle	OV	Ja	Ja

Bronnen

- *Erfgoedwet*. Wet van 1 juli 2016, Stb. 2016.
- *Monumentenwet 1961*. Wet van 22 juni 1961, Stb. 1961.
- *Monumentenwet 1988*. Wet van 23 december 1988, Stb. 1988.
- *Memorie van Toelichting bij de Vervanging van de Monumentenwet* (Monumentenwet 1988), Tweede Kamer, vergaderjaar 1986-1987, 19 881, nr. 3.
- *Memorie van Toelichting bij Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het Verdrag van Valletta (Wet op de archeologische monumentenzorg)*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 259, nr. 3.
- *Memorie van Toelichting bij de Bundeling en aanpassing van regels op het terrein van cultureel erfgoed (Erfgoedwet)*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 34 109, nr. 3.
- *Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 15 december 2009*, nr. WJZ/ag8205 (8189) met betrekking tot de duurzaamheid en de geordende en toegankelijke staat van archiefbescheiden en de bouw en inrichting van archiefruimten en archiefbewaarplaatsen (Archiefregeling).
- *Nationale Strategie Digitaal Erfgoed*. Maart 2015: Den Haag.
- *Erfgoed Telt; de betekenis van erfgoed voor de samenleving.* Juni 2018: Den Haag.
- Boogert, S.J., 2006, *Wie wat bewaart, die heeft wat*. Den Haag: Erfgoedinspectie.
- Cleeren, N., F. Van Cleven, A-C. Olbrechts, 2014: *Schadeatlas Archeologische Materialen*. Gent: Provincie Oost-Vlaanderen.
- Erfgoedinspectie, 2016: *Graven in depots. Behoud en toegankelijkheid in provinciaal archeologische depots*. Den Haag.
- Erfgoedinspectie, 2016: *Toegankelijk en duurzaam. Werkprogramma 2017-2018*. Den Haag.
- Museums & Galleries Commission, 1992: *Standards in the Museum Care of Archaeological Collections*.
- Perrin, K., D.H. Brown, e.a. 2014: *Standaard en leidraad voor archeologische archivering in Europa*. EAC Guidelines 1. Namur: EAC (EAC Guidelines 1).
- SIKB 2013: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 3.3*. Gouda.
- SIKB 2016 (09-05-2016): *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 4.0*. Gouda.

Noten

[1] *Http://erfgoedmonitor.nl/indicatoren/archeologische-depots-aantal-verpakkingseenheden-en-records (2016).*

[2] *Erfgoedinspectie, 2016, Toegankelijk en duurzaam. Werkprogramma 2017-2018, p. 18.*

[3] *Memorie van Toelichting bij de Erfgoedwet. Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 34 109, nr. 3, p. 91.*

[4] *Erfgoedinspectie, 2016, Toegankelijk en duurzaam. Werkprogramma 2017-2018, p. 18.*

[5] *Zie Memorie van Toelichting bij de Wet op de archeologische monumentenzorg, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 259 nr. 3, p. 23. Omdat de bepalingen over eigendom en opslag van archeologische vondsten ongewijzigd zijn overgenomen in de vigerende Erfgoedwet, kan nog steeds verwezen worden naar deze toelichting.*

[6] *Zie art. 5.8 lid 4 Erfgoedwet: Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen voor een verantwoorde opslag van archeologische vondsten en de daarbij behorende opgravingsdocumentatie en rapporten eisen worden gesteld met het oog op behoud en toegankelijkheid.*

[7] *In KNA-protocol 4004 Opgraven (versie 4.0) zijn overigens ook enkele opmerkingen opgenomen over de opslag van monstermateriaal.*

[8] *Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 15 december 2009, nr. WJZ/ag8205 (8189) met betrekking tot de duurzaamheid en de geordende en toegankelijke staat van archiefbescheiden en de bouw en inrichting van archiefruimten en archiefbewaarplaatsen (Archiefregeling).*

[9] *In enkele gevallen werd pas tijdens het bezoek duidelijk dat een deel van de collectie is ondergebracht bij derden of in uitwerkruimten elders. Een bezoek aan deze locaties bleek dan niet altijd mogelijk.*

[10] *Artikel 5.8 lid 1: Gedeputeerde staten houden een depot in stand waarin archeologische vondsten die zijn aangetroffen bij opgravingen binnen die provincie kunnen worden opgeslagen op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is. Artikel 5.8 lid 2: Op verzoek van het college van burgemeester en wethouders kunnen gedeputeerde staten in de desbetreffende gemeente een depot aanwijzen waarin archeologische vondsten die in die gemeente zijn aangetroffen bij opgravingen kunnen worden opgeslagen op een wijze die uit een oogpunt van behoud en toegankelijkheid verantwoord is.*

[11] *Hetgeen ook in de Monumentenwet 1988 werd vastgelegd.*

[12] *Uitgezonderd enkele steden die al 'oudheidkundige verzamelingen' hadden zonder dat zij een archeologische dienst hadden. Meestal waren deze verzamelingen ondergebracht bij een Oudheidkamer of een andersoortige lokale, historische vereniging.*

[13] *Art. 43 lid 1 en 2 Monumentenwet 1988. En overigens na definitieve overgave aan een depot wordt de eigenaar van het depot ook de eigenaar van de vondst (art. 45 lid 1 Monumentenwet 1988).*

[14] *Art. 39 lid 3 sub c: 'De vergunning wordt geweigerd indien: (...) c. de aanvrager een gemeente is die niet beschikt over een depôt voor bodemvondsten als bedoeld in artikel 44'.*

[15] *Memorie van Toelichting bij Monumentenwet 1988. Tweede Kamer, vergaderjaar 1986-1987, 19 881, nr. 3, p. 10.*

[16] *Mondelinge mededeling (2005) van de voormalige directeur van de ROB.*

[17] *Vervanging van de Monumentenwet, Tweede Kamer, vergaderjaar 1986-1987, 19 881, nr. 3, p. 10.*

[18] *Sinds december 2002 mogen particuliere opgravingsbedrijven ook archeologisch onderzoek uitvoeren. In 2007 is dit met de grondig gewijzigde Monumentenwet 1988 ook wettelijk verankerd.*

[19] *Art. 46 lid 3 Monumentenwet 1988.*

[20] *Art. 50 Monumentenwet 1988 per 01-09-2007:*
Roerende monumenten die zijn gevonden bij het doen van opgravingen en waarop niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, zijn eigendom van:
a. de provincie waar zij zijn gevonden, of
b. de gemeente waar zij zijn gevonden, indien die gemeente beschikt over een depot als bedoeld in artikel 51, tweede lid, of
c. de Staat, indien die monumenten buiten het grondgebied van enige gemeente zijn gevonden.

[21] *Zie https://erfgoedmonitor.nl/indicatoren/archeologische-depots-toegankelijkheid.*

[22] *Zie http://www.netwerkdigitaalerfgoed.nl/wp-content/uploads/2018/02/Nationale_Strategie_Digitaal_Erfgoed_MinOCW.pdf.*

[23] *Art. 54b & c Archiefregeling 2009.*

[24] *Sinds begin juni 2016 is in de KNA 4.0 voorgeschreven dat digitale projectdocumentatie, indien mogelijk, in een e-depot moet worden opgeslagen. De eerdere versie van de KNA (3.2) verplichtte uitvoerders tot het aanleveren van digitale opgravingsgegevens aan DANS.*

[25] *Zie https://www.sikb.nl/nieuws/2017/digitaal-werken-in-de-archeologie-13-juni-2017.*

Erfgoedinspectie | *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*
Postbus 16478 | 2500 BL Den Haag
info@erfgoedinspectie.nl | www.erfgoedinspectie.nl

Foto's: Erfgoedinspectie

Oktober 2018 | ISBN 978-90-829187-0-0